

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

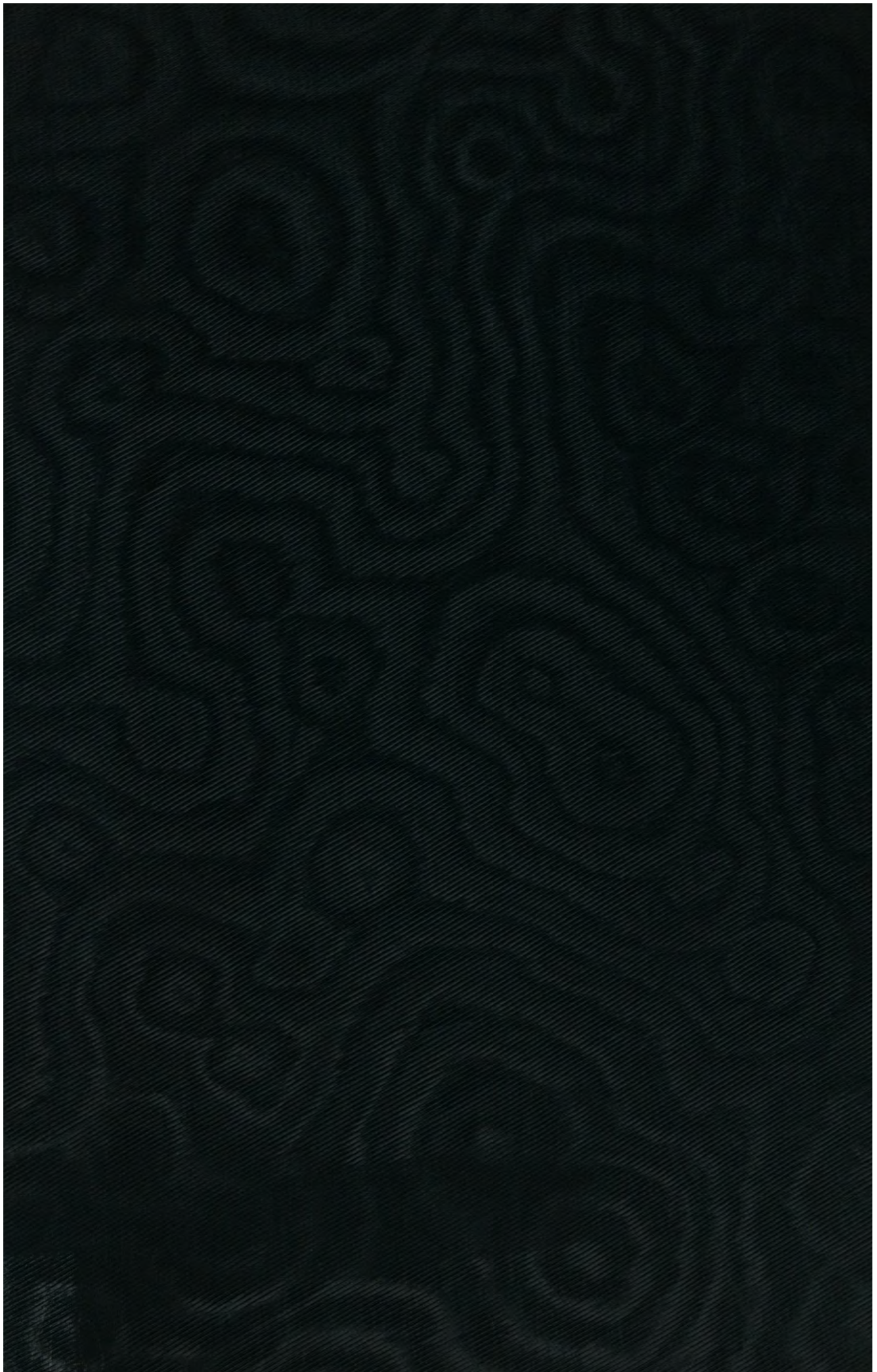
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

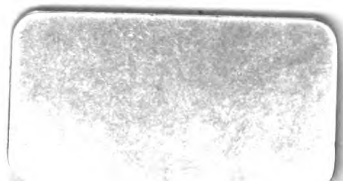
For more information see:

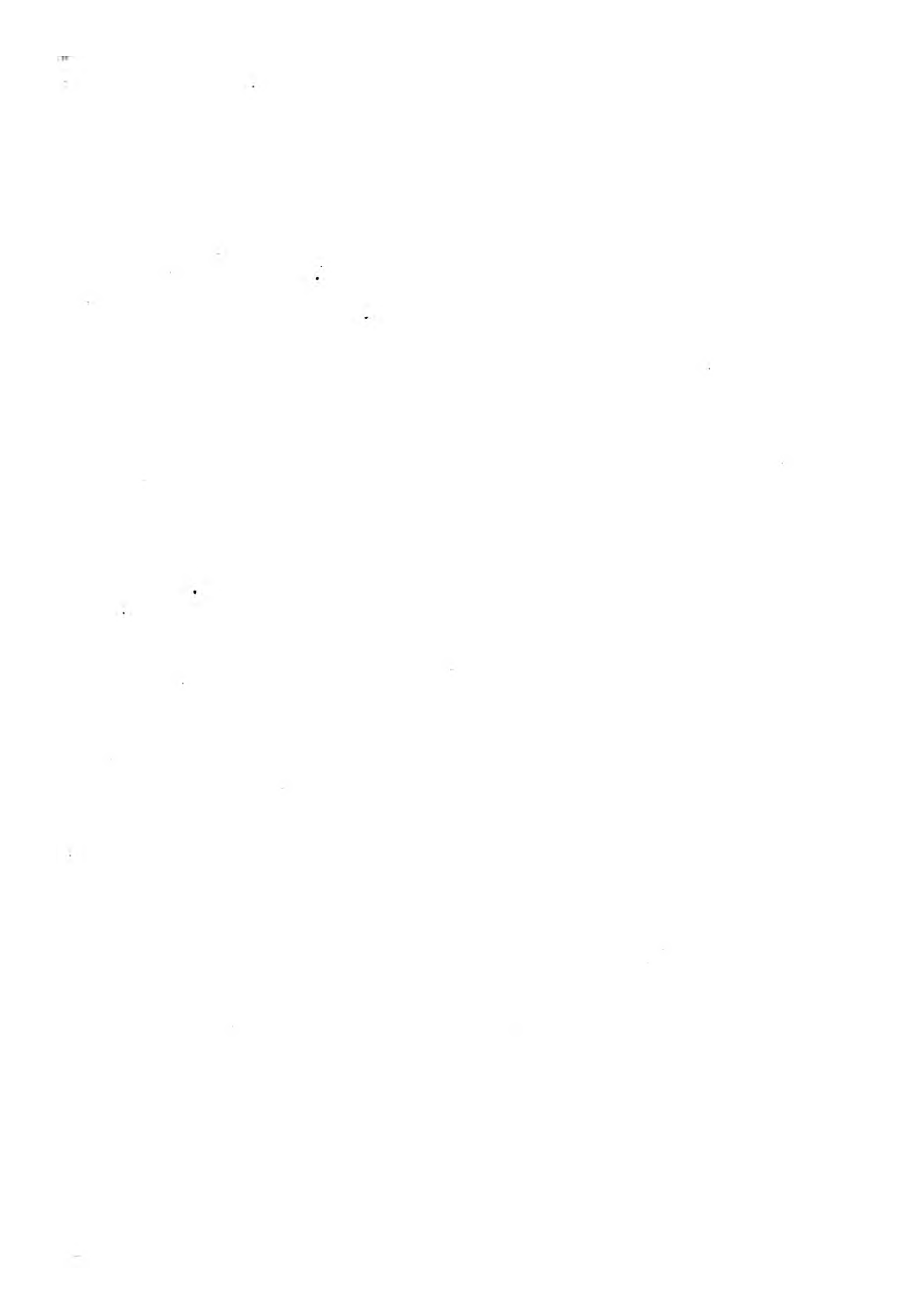
<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

1

خوشخط مطبوعہ کلکتہ سے منقول۔
 نقوش معطر۔ دافع پرورد و نعم جلد
 نقوش محبوب و نقلت کتب شریف و مدینہ
 منورہ ایک نسخہ تختہ بر جیب ہے تو یہ بنا کر
 بچوں کے گھر میں ڈالاجاتا ہے مطبوعہ مطبع مجسم العلوم
 دہلی کے کتب خانہ عرش۔ مع شش نقل وغیر
 قیمت دعائیں حفاظت کے لیے تو یہ کر کے
 کلکتہ میں ڈالنا سود مند ہے تختہ مطبع پر
 چھپی ہے حفظ اطفال کو یہی اکثر خریدار لیتے ہیں
 نقشہ کر بلا سے معطر
 خلاصۃ الکشاف مع رد فکاحیہ لعل قرآن ہر سالہ
 شرح سفر السعادت تصنیف مولانا
 عبدالحق دہلوی۔
 مجموعہ وظائف۔ اس رسالہ میں بیسویں
 اور اویسہ ماثورہ اور احمال عاشورہ وغیرہ
 نہا ہند اثنا عشر ہے کہ ہیں۔
 اشعۃ المعانی۔ ترجمہ فارسی مشکوٰۃ
 از شاہ عبدالحق
 مجموعہ اوراد چند دعائیں معتبر علمدار آمد
 بزرگان وقت مطبوعہ مطبع اسدی۔
 تفسیر کشاف یہ مشہور تفسیر کلکتہ میں طبع
 ہوئی ہے ہر جلد۔
 شرح وقایہ عربیہ مختصہ۔
 جواہر القرآن مترجم وظائف قرآنی
 مطبوعہ مطبع گلشن احمدی۔
 جلاء الابدہان فی علم القرآن
 مصنف مولوی محمد معین الدین المشہدی۔

مجموعہ زینت القاری۔ مستند قراءتین
 مطبوعہ مطبع اسدی۔
 مجموعہ خطب۔ مشہور انتخاب ہے ہر مرتبہ
 مولوی اسماعیل دہلوی۔
 ایضاً شرح کاغذ رنگین۔
 فیض الحمیدی۔ حدیثیں مشکوٰۃ شریف کی
 نقل مع ترجمہ ہے۔
 اصل اصول نحو مسائل خوبہ کا بیان ہے۔
 زاد المعاد یہ کتاب مذہبی اہل سنت کی خوبیوں پر
 شرح وقایہ مع جلدی فقہ حنفیہ میں سی کتاب ہے
 حاشیہ عبد العفو مع تکرار عبد الحکیم شرح
 ملا جامی کا حاشیہ ہے۔
 فتاویٰ کتر الدقائق علم فقہ میں معتبر
 مثل فتاویٰ قاضی خان و فتاویٰ عالمگیری وغیرہ
 ہے اور دو شرحیں اسکے حاشیہ پر چھپی ہیں
 جامع الغموض شرح مبسوط کا فیہ از
 مولوی عبدالغنی احمد لکھنوی۔
 کا فیہ محنتی خطبہ تعلیق از ابن حاجب
 ذوالفیض شریفی شرح سراجیہ علم فیض میں
 رسالہ ہیتہ الموسومہ بالجیدتیہ فی تعداد
 الاخریۃ مصنفہ محمد عبد الحمید خان صاحب داماد
 نواب والی ٹونک یہ کتاب زبان عربی میں ہے۔
 حقیقہ فارسی تصنیف مولانا محمد عبدالمد
 بلگرامی صرف میں۔
 محبات دیربی۔ عربی تصنیف علامہ دہلوی
 شیخ احمد دیربی مطبوعہ مصر کی نقل طبع ہوئی ہے
 شرح میزان العقبہ نیز نہایت معتبر و خوشخط تازہ چھپی ہے

اخلاق و عوظت و تصوف کی کتابیں

الفتا۔ متوسط قلم۔	گلستان نظر شیخ سعدی شیرازی۔
ایضاً۔ خوب قلم کاغذ لکھنؤ والا تہی عمدہ۔	ایضاً۔ کاغذ رنگین و عمدہ۔

شمس با زلفه - مع حل و شرح بہ تختی مولانا صاحب
 حافظ محمد عبدالحی صاحب -
 شرح مسلم - مابین مع تصدیقات
 مشہور کتاب و کسی ہے -
 منہیات - شرح مسلم قاضی مبارک علم
 منطق بین عمدہ ہے مشہور مطبوعہ مطبع علوی
 کاغذیہ نحو محنت عربی از ابن حاجب بخط نسخ
 لب الاعراب - علم نجومین نادر رسالہ
 در حقیقت اسم باسم ہے تصنیف مولوی
 عبید اللہ صاحب -
 مقامات حریری - فن ادب میں مع
 ترجمہ عمدہ چھپائی گئی
 شرح حماسہ - قصائد حماسہ جو علم ادب
 میں ہے اور کسی شرح کمال عمدگی سے مولوی
 فیض الحسن صاحب مدرس نے فرمائی ہے
 یہ صحیح مصنف موصوفہ طبع ہوئی -
 مطول فن معانی میں مستند عمدہ کتاب سی پر
 مختصر المعانی بہ تفسیر معقول اور اوستے آخر
 میں جاشیہ جتانی -
 میر علی منطق میں کیا کتاب ہے -
 عمدہ شرح زبدہ در علم صرف تصنیف مولوی
 رحمۃ اللہ صاحب -
 شرح تہذیب عربی علم منطق جو اسے
 مولوی عبدالحی صاحب مطبوعہ مطبع علی شرف خان
 شرح کاغذیہ - فارسی منظوم در حل مطالب
 تصنیف مولوی محمد ابراہیم مرحوم ہے
 تسمیل الکافیہ عربی شرح کاغذیہ تصنیف مولانا محمد عبدالحی خیر آباد
 شرح الیاس سائل فقہ میں مستند کتاب ہے -
 ہدیۃ المختار شرح رسالہ عضد معقولین
 تعمیر رویا - یعنی خواب نادر تصنیف
 محمد بن یحییٰ بن محمد ہندی ہے -
 مختصر الوقایہ محنت علم فقہ میں -

ذریعہ کتب
 تفسیر سیدنا اوسی شریف دو جلد میں
 نور الہد سے - تراویح کے بارہ میں
 از مولوی سید ادا علی صاحب -
 صحیح مسلم مع شرح نووی کتب
 احادیث صحاح ستہ سے دو جلد مطبوعہ
 بین بک تصنیف مولانا حسین صاحب علی بن ابی بکر کریم
 قسطلانی - مسہر شاد الساری شرح
 صحیح بخاری تصنیف مولانا شاہاب الدین
 خطیب منتظلی دہل جلد میں -
 صحیح نسائی - علم حدیث میں اعلیٰ درجہ
 کی مستند و مشہور کتاب تالیف عبد الرحمن
 احمد النسائی کی دو جلد میں جلد اول میں
 مرقوم ہیں احادیث باب السواک سے
 تا باب ما یجلی المرحم بعد رمی الجمار نہایت عمدگی
 اور لطافت اور جلد ثانی باب جویہ جہاد تا باب
 تفسیر بلاغین کے تفسیر غفاری تصنیف
 مولانا تراز علی مرحوم -
 تفسیر اتقان فی علوم القرآن بلین تہذیب
 قرآن میں درسی تفسیر ہے تصنیف علامہ
 جلال الدین سیوطی مطبوعہ مطبع احمدی -
 دلائل الخیرات - ترجمہ فارسی کامل مع
 شرح مزرع الحسنات -
 کتاب مغازی الرسول مفتوح الشام
 وفتوح مصر وفتوح اجسم
 عربی یہ چاروں جلد تصنیف حضرت وادی
 رحمہ اللہ کی ہیں بلاش تمام مہتممان مطبع
 و توجہ خاص مولوی عبید اللہ صاحب
 صدر الصدور سابق حال پیشدار
 ہمسہر ہوئیں -
 فتوح الشام - عربیہ تصنیف
 مولانا داؤد قلی علی ہے -
 جامع الرموز - ہر پار جلد نہایت

قید کرده پس اینهمه که گفته شد بعد از آن اسم مفعول گردد

م بحث اسم مفعول شش

مفعول کرده شود یک مرد صیغه واحد لفظ اسم مفعول در اصل یفعل بود
 چون خواستند که اسم مفعول سازند یا را حذف کردند و بجای او میم مفعول آوردند
 و عین راضمه دادند و میان عین و لام و او مفعول افزودند و در آن تین و او مفعول
 شد و علی هذا القیاس البواقی مفعول کلا ین مفعول لکن مفعول کون مفعول کون
 مفعول کلا ین و اینجا گفت گوئی بسیار بود و اما چون تشریح برای مقبلی بود
 بر این تدر که نوشته شد اکتفا نمود تا بعد از فهمش نشود و الله اعلم بالصواب
 و بدینکه این همه که گفته شد از توضیحات تکالیف است و بعد از وقوع انداخته اینها امور

سما عیست و قیاس را در آن

مجال نیست فافهم و الله اعلم

بالصواب ط

خاتمه

بعد حمد خدا و نعت خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله و صحابه جمیع پوشیده نماید

که این کتاب لاجواب حرف حرف مسیح به شرح میزان الصرف

تصنیف و تالیف جامع علوم عقلی و نقلی مولوی وارث علی

و بهوی در مطبع فیض بنع جناب بنشی نو لکشور

واقع کانپور با به تمام تمام حمیده ضل

لاله شیش و مال صاحب مطبع

ماه جنوری ۱۳۰۴

طبع گردید

اینیمه که گفته شد عمل آری تا هم فاعل گردد

م بحث اسم فاعل ش

فاعل عمل که در اصل تفعیل بود چون خواستند که هم فاعل سازند یا را که علامت مضارع است حذف کردند و فارا فته دادند و میان فا و عین الف فاعل افزودند و عین کسره دادند و لام را تنوین و همبیرین قیاس کن بواجبی را یعنی کننده یک مرد صیغه واحد مذکر لفظ اسم فاعل فاعلات کنندگان دو مردان صیغه جمع مذکر لفظ اسم فاعل فاعلته کننده یک مرد صیغه واحد مؤنث لفظ اسم فاعل فاعلتان کنندگان دو زنان صیغه جمع مؤنث لفظ اسم فاعل فاعلات کنندگان همه زنان صیغه جمع مؤنث لفظ اسم فاعل فاعلات

و چون فارغ شد مصنف رحمه الله علیه از بحث اسم فاعل شروع کرد و در بحث اسم مفعول و گفت م فصل اینیمه که گفته شد بحث اسم فاعل بود اکنون چون خواهی تو شی ای مخاطب م که اسم مفعول بنا کنی شی ای بساز می پس بد آنکه م اسم مفعول گرفته شود از فعل مضارع مجهول غائب اما از فعل مضارع پس برے موافقت آن بان در عمل و اما از غائب پس بجبت آنکه که گذشت از آنکه اسم ظاهر است و ظاهر حکم غائب پس مناسب است احداث ازان و آما از مجهول پس بجبت اتصاف ذات ماورسم مفعول بجاخذ بطریق وقوع مثل اتصاف عامل یا در فعل مضارع مجهول پس مناسب است اخذ ازان و بطریق بناء اسم مفعول از مضارع مجهول نیست که علامت مضارع را که یا دست حذف کن طبق فعل مضارع بماند و بعد از آن بعد از حذف علامت مضارع که یا یا مضمومه میم مضموم که علامت مفعول است عوض و وضعه علامت مضارع حذف و در اول او در آری بجبت مناسب است ضمیم و تعلق یقین و ضابطه است که میم مفعول همیشه مفتوح می باشد بر حصول خفت و عین کلمه را ضمه ده برے مناسب است و او که بعد از دست و در میان عین و لام عوض نفس علامت مضارع که یا است و او را کن زیاده کن بجبت اخوة فا و یا و آخر کلمه را تنوین ده معنی تنوین سابقه مذکور شده

لا یفعلن لا یفعلن لا یفعلن لا یفعلن لا یفعلن

م بحت نمی غائب جمول بانون خفیفه

لا یفعلن لا یفعلن لا یفعلن لا یفعلن لا یفعلن

و چون فارغ شد مصنف رحمة الله علیه از بحت افعال شروع کرد و در بیان اسمای
 فاعلین و مفعولین که مشتق اند از فعل مضارع بلا واسطه و اگر گوی که همچنین مناسب بود
 و اگر اسم آله و ظرف و تفضیل و صفت مشبیه نیز مشتق اند از مضارع بلا واسطه خواهیم
 ترک نمود اینها را ذکر کردیم فاعل و اسم مفعول را تا طوالت کلام که موجب آلام است
 لازم نباشد بحت شده تشابه در ظاهر و ضمیر مثل فعل بخلاف مترک و صفت مشبیه
 و دخل اسمای فاعلین و مفعولین است فاعلم و مقدم کردیم فاعل را بر مفعول بحت
 اصالت اعدوی و گفتیم فصل اینهمه که گفته شد بحت افعال بود اکنون چون
 خواهی تو شش ای مخاطب هم که اسم فاعل بنا کنی شش ای بسازی پس بدانکه هم
 اسم فاعل گرفته میشود از مضارع غائب معروف شش ای اسم فاعل ساخته میشود
 از فعل مضارع غائب معروف اما بنامی آن از مضارع پس بحت اسم فاعل اسم ظاهر است
 و اسم ظاهر را حکم غائب است پس مناسب است اعدان از غائب ما از معروف پس بحت
 اقصاف ذات باخذ در آن بطریق قیام پس مناسب است اعدان از آن بحت مناسب
 میان آن فاعلم و طریق گرفتن اسم فاعل از مضارع مذکور نیست که علامت مضارع
 آن است حذف کن تا حاصل شعور قرنی میان فعل مضارع و اسم فاعل و فاعلمه را فاعله
 تا ابتدا بسکون لازم نیاید و اختیار فاعله بحت خفت است و در میان فاعله و عین الف که
 علامت فاعل است و آر تا موازن و مشابهت فعل مضارع گردد و در عدد حروف و
 حرکات و سکونات و اختیار الف بحت آنست که اخف است از واو و یاء و عین کلمه را
 کسره ده تا حاصل شود و فرق میان ما ضمه معروف باب مفاعله و اسم فاعل تلامذی مورد
 و متونین که عبارت است از نون زائده ساکنه که در تلفظ آید نه در کتابت زیاده کن پس

م بحث نمی غائب مجهول

لا یفعل لا یفعلوا لا یفعلوا لا تفعل لا تفعلوا لا یفعلن لا افعل لا افعلوا ^{نفعلا}

م بحث نمی حاضر معروف بانون ثقیله

لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون

م بحث نمی حاضر مجهول بانون ثقیله

لا تفعلن لا تفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا تفعلن لا تفعلون لا یفعلن لا یفعلون

م بحث نمی غائب معروف موکد بانون ثقیله

لا یفعلن لا یفعلون لا تفعلن لا تفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون ^{نفعلا}

م بحث نمی غائب مجهول موکد بانون ثقیله

لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون ^{نفعلا}

م بحث نمی حاضر معروف بانون خفیفه

لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون لا یفعلن لا یفعلون

م بحث نمی حاضر مجهول بانون خفیفه

لا تفعلن لا تفعلون لا تفعلن لا تفعلون لا تفعلن لا تفعلون لا تفعلن لا تفعلون

م بحث نمی غائب معروف بانون خفیفه

نیز الفاظ ظاهره اند و بعضی میگویند که وجه احواق صیغ متکلم لغایب نیست که اصل
 در امر خطاب است پس غیبت پس تکلم فلذا صیغ متکلم را بجا نیست احواق میکند اولاً
 کند بر فرعونیت و قلت امر درین با و درین جا تا فل است که این چنین امور کفری صورت
 با وجود آنکه در حدیث تشریح است که قوسوا فلا وصل معکم و در قرآن شریف آمده
 لئلا یخجل خطاباً لکم و وجه وجهیه نیست که چون امر مخاطب صیغه علیده بود غیر متکلم بصیغه
 دیگر بیان نموده میشود و علیده و چون امر متکلم را صیغه است مشترک در اول
 لام بیان کرده میشود با و چون صیغ امر غائب کثیر است و صیغ امر متکلم قلیل بیان نموده
 می شود امر متکلم بعد امر غائب فهم و تقدیر علم و بدانکه جایز است احوال لام امر
 در فعل مضارع مخاطب تا فائده و بهتای خطاب را و لام عینی را با تخصیص بر آنکه
 بعضی آنها حاضرند و بعضی آنها غائب مثل قوله علیه السلام لتأخذوا مضافکم
 چه جسم آنکه اگر جماعتی نامور باشد و بعضی از آن غائب باشند و بعضی حاضر
 آنجا چه میکند جواب آنجا تعلق ضرب بر غائب میکند و میگویند افعال متعدداً انعموا
 و بدانکه گاهی آمده است و رشت و حذف لام و جزم فعل بان امثله قوله محمد تعید
 نفسک کل نفس اذا ما خففت من اصبر بنا لا ای لثقه و جایز و رشت است
 و حذف آن و رشت بر مثل قول یوستل له فیصل ششم آنکه وجه تخصیص امر خطاب
 بغير لام و وجه تخصیص امر غائب مخاطب بلام چیست جواب امر مخاطب کثیر است
 از روی استعمال پس تحقیق اولی شد با و فافهم و اشد علم و چون فارغ شد مصنف در
 علیه از بحث امر شروع کرد در بیان نمی گفت هم فصل ایتیمه که گفته شد بحث امر بود
 چون خواهی توشش ای مخاطب هم که نمی بنا کنی لا نهی سش ای لا و نا همیه و لا و است
 که طلب کرده شود بان ترک فعل از فاعل حاضر یا غائب یا از مفعول حاضر و غائب ز فاعل
 و مفعول متکلم نیز مگر تعلق بد آنکه استناد نمی بدان مجاز است در حقیقت چرا که تا در حقیقت
 متکلم است بواسطه هم لا در اول فعل مضارع در اول است سش ای لا می نامی و آخر فعل مضارع
 جزم کن بجهت آنکه لای ناسیه لام امر است بجهت آنکه لام امر برای طلب فعل است و لا و ناسیه

ای امر داخل
 شدن لام

لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ و اصول این همه مثل اصول سابقه است فامم

م بحث امر غائب معروف بانون ثقیله

م لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لَا فَعْلَانِش
باید که هر آینه کنیم من یک مرد یا یک زن در زمانه استقبال صغیره و حدان مذکر و مؤنث
حکایت نفس متکلم لفظ امر غائب معروف موکد بانون ثقیله م لِيَفْعَلَنَّش باید که
هر آینه کنیم ما و مردان و یار و زنان یا همه مردان و یا همه زنان در زمانه استقبال
صغیره ثنیه و جمع مذکر و مؤنث حکایت نفس متکلم مع الغیر لفظ امر غائب معروف موکد بانون ثقیله

م بحث امر غائب مجهول موکد بانون ثقیله

لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لَا فَعْلَانِش
باید که هر آینه کرده شویم من یک مرد یا یک زن در زمانه استقبال صغیره و حدان
مذکر و مؤنث حکایت نفس متکلم لفظ امر غائب مجهول موکد بانون ثقیله لِيَفْعَلَنَّش
باید که هر آینه کرده شویم ما و مردان یا و زنان یا همه مردان یا همه زنان در زمانه
استقبال صغیره ثنیه و جمع مذکر و مؤنث حکایت نفس متکلم مع الغیر لفظ امر غائب مجهول
موکد بانون ثقیله

م بحث امر حاضر معروف بانون خفیفه

م افْعَلْ بِی افْعَلْ بِی افْعَلْ بِی

م بحث امر حاضر مجهول بانون خفیفه

لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ

م بحث امر غائب مجهول بانون خفیفه

م بحث امر حاضر معروف با نون ثقیله

م افعلک بش هر آینه بکن تو یک مرد در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر لفظ امر حاضر معروف
 موکد با نون تاکیدی ثقیله در اصل افعل بود چون نون تاکیدی ثقیله با و پیوستند ما قبلش
 مفتوح گردید افعَلک شد افعَلک هر آینه بکنید شما دو مردان در زمانه استقبال
 صیغه ثنیه مذکر لفظ امر غائب معروف موکد با نون ثقیله در اصل افعَل بود چون
 نون ثقیله با و متصل شد افعَلان شد افعَلک هر آینه بکنید شما همه مردان در زمانه
 استقبال صیغه جمع مذکر لفظ امر حاضر معروف موکد با نون ثقیله در اصل افعَلوا بود
 چون نون ثقیله با و متصل شد اجتمع ساکنین شد میان واو و نون واو افتاد
 افعَلک شد افعَلک هر آینه بکن تو یک زن در زمانه استقبال صیغه واحد مؤنث لفظ
 امر حاضر معروف موکد با نون ثقیله در افعَل بود چون نون ثقیله با و متصل شد اجتمع ساکنین
 گردید در میان یا و نون یا افتاد افعَلک شد افعَلک هر آینه بکنید شما و زنان
 در زمانه استقبال صیغه ثنیه مؤنث لفظ امر حاضر معروف موکد با نون ثقیله حاصلش
 افعَلک بود چون نون ثقیله با و متصل شد افعَلکشت افعَلکات هر آینه بکنید
 شما همه زنان در زمانه استقبال صیغه جمع مؤنث لفظ امر حاضر معروف موکد با نون ثقیله
 در اصل افعَلک بود چون نون ثقیله با و پیوستند الف فاصل میان نون ضمیر
 و نون تاکیدی بقیه و نون افعَلکات شد

م بحث امر حاضر مجهول با نون ثقیله

م تفعلک بش باید که هر آینه کرده شوی تو یک مرد در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر لفظ
 امر حاضر مجهول با نون ثقیله لفظ تفعلک بش باید که هر آینه کرده شوی شما دو مردان در زمانه
 استقبال صیغه ثنیه مذکر لفظ امر حاضر مجهول با نون ثقیله لفظ تفعلک بش باید که هر آینه کرده شوی
 شما همه مردان در زمانه استقبال صیغه جمع مذکر لفظ امر حاضر مجهول با نون ثقیله لفظ تفعلک بش

است مثال امر غائب مجهول که خبر است و اگر آفریمون فعل فرج حرف علت بنا
 چون لیسرب مثال امر غائب معروف است و مثال امر غائب مجهول لیسرب است
 و اگر آفریمون فعل فرج حرف علت باشد بجهت و فعل لام امر که بازم است سا
 شود چون لیسرب در اصل یاء مجهول بود چون لام امر در اولش آوردند علامت جرئی
 سقوط حرف علت شد لیسرب مانند یسبغ باید که بخوانند آن یک مرد در زمانه استقبال صیغه
 واحد مذکر لفظ امر غائب معروف و لیسرب در اصل یسبغ بود چون لام امر در اولش
 علامت جرئی سقوط حرف علت شد لیسرب که دید یسبغ باید که تیر اندازی کند آن
 یک مرد در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر لفظ امر غائب معروف هم و یسبغ در اصل
 یسبغ بود چون لام امر در اولش آوردند علامت جرئی سقوط حرف علت شد
 یسبغ که دید باید که تیر اندازی کند آن یک مرد در زمانه استقبال صیغه
 معروف پس اول مثال فعل معقل اللام وادی بود و ثانی معقل اللام یای و ثالث
 معقل اللام الف چون حرف استقبال راضیه و هی و عین رافعه این همه با مثال امر غائب
 خواهند شد خواه حاضر باشد خواه غائب معروف و مجهول در آید اے لاحق میشود
 چنانچه در استقبال لطلبی در آید اے لاحق میشد فافهم

ل
 استقبال
 لیسرب
 و یسبغ
 مجهول

م بحث امر غائب و ف

م لیفعلش باید که کند آن یک مرد در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر لفظ امر غائب
 م لیفعلش باید که کند آن دو مردان در زمانه استقبال صیغه متثنیه مذکر لفظ امر غائب معروف
 م لیفعلن التفعلا لتفعلا لیفعلن او فعل لتفعلا
 و اصول اینهمه با بر اصول مر حاضر مجهول قیاس گفت

م بحث امر غائب مجهول ش

م لیفعلن لیفعلن لتفعلا لتفعلا لیفعلن لا فعل انفعلا ش

بمعنی آرتا امر حاضر مجهول گردد

م بحث امر حاضر مجهول شش

یعنی اینکه مذکور شد و ببحث و تقیید است از حال امر حاضر مجهول م تفعّل شش که در اصل تفعّل بود چون لام امر در اولش در آوردند آخرش را جزم کرد و تفعّل شد باید که گروه شود تو یک مرد زمانه آینده صیغه واحد مذکر امر حاضر مجهول م تفعّل شش که در اصل تفعّلون بود چون لام امر باول وی در آوردند نون اعرابی را از آخر حذف نمودند تفعّل شد بمعنی باید که گروه می شوند شما و مردان در زمانه استقبال صیغه تثنیه مذکر لفظ امر حاضر مجهول م تفعّلوا شش در اصل تفعّلون بود چون لام امر باولش در آوردند از آخر نون اعرابی را حذف کردند تفعّل شد بمعنی باید که گروه شوند شما همه مردمان در زمانه استقبال صیغه جمع مذکر لفظ امر حاضر مجهول م تفعّلوا شش در اصل تفعّلین بود چون لام امر در اولش در آوردند نون اعرابی را از آخر وی حذف کردند تفعّل شد باید که گروه شوی تو یک زن در زمانه استقبال صیغه واحد مؤنث لفظ امر حاضر مجهول م تفعّلوا شش در اصل تفعّلان بود چون لام امر در اولش در آوردند نون اعرابی را از آخر و در نمودند تفعّل شد باید که گروه شود شما و زنان در زمانه استقبال صیغه مؤنث لفظ امر حاضر مجهول م تفعّلن شش در اصل تفعّلن بود چون لام امر در اولش در آوردند تفعّلن شد باید که گروه شود شما همه زنان در زمانه استقبال صیغه جمع مؤنث لفظ امر حاضر مجهول چون فارغ شد از بیان امر حاضر مجهول شروع کرد و در بیان امر غائب معروف و گفت م فصل استهیم گفته شد بحث امر حاضر مجهول بود اکنون چون خوابی تو شش ای مخاطب م که امر غائب معروف خواه مجهول بنا کنه شش ای ایسا ز م پس لام امر مکسوسه در اول امر حاضر را جزم کن شش ای اگر از وی م حرف علت نباشد شش ای شرط جزم این است که در آخر مجهول فعل مذکور حرف علت نباشد چون لفظ شش ای امر غائب معروف

بساکن همزه وصل کسور در اولش میفرودند افعلا شد یعنی بکنید شما همه مردان
 و زمانه استقبال صیغه جمع مذکر لفظ امر حاضر معروف هم افعلا شد در اصل تفعیلین
 بود چون امر ساختند تا از اول و نون اعرابی را بیفکنند و بجبت فتح عین همزه وصل
 کسور در اولش میفرودند افعلا شد یعنی بکن تو یک زن در زمانه استقبال صیغه
 واحد مؤنث لفظ امر حاضر معروف هم افعلا شد در اصل تفعلان بود چون نوشتند
 که امر سازند تا از اول و نون اعرابی را از آخر حذف کردند و بجبت فتح عین همزه
 وصل کسور در اولش آوردند افعلا شد یعنی بکنید شما دو زنان در زمانه استقبال
 صیغه تنبیه مؤنث لفظ امر حاضر معروف هم افعلا شد در اصل تفعیلین بود چون امر
 ساختند یا از اول دور کردند و بجبت فتح عین همزه وصل کسور در اول او آوردند
 و نون را سلامت داشتند زیرا که ضمیر فاعل است نه نون اعرابی یعنی نکلند شما همه
 زنان در زمانه استقبال صیغه جمع مؤنث و لفظ امر حاضر معروف و بدانکه عین را این جا
 هر سه حرکت جائز است مگر فرق نیست که مفتوح لعین خود هم مستعمل است و هم موزون
 آن مضموم العین و کسور العین موزونش مستعمل است و خودش مستعمل نیست و
 بدانکه در اینجا جائز است اطلاق لفظ جمع بر اب واحد بر تعظیم و تخفیم مثل
 قوله الاياها رحمو لي يا الله محمد بن ابي ابي فافهم والله اعلم
 و چون فارغ شد از امر حاضر معروف شروع کرد و بجبت امر حاضر مجهول به ترتیب
 مذکور و گفت هم فصل اینهمه که گفته شد بجبت امر حاضر معروف و پیش که مسج به
 بآن صیغه است هم چون خواهد بود تو ش ای متعلم هم که امر مجهول بنا کنه ش
 ای بساز هم لام که بر اب است کسور در اول و ش ای در اول فعل مضارع
 مجهول چرا که سابق معلوم شد و بزرگ پیوسته که امر معروف از مضارع معروف گرفته میشود
 و امر مجهول از مضارع مجهول هم در آرشش ای بیار هم و آخر آرشش ای از مضارع
 مجهول را جز هم کتبه بجبت و فعل لام امر و از اینجا است که مدخول لام را ساطقاً
 مضارع مجزوم گویند نه امر چرا که امر مبنی شود و این مجزوم فافهم پس نیز گفته

و زیاده همزه برای دفع ابتداء ساکن است و تخصیص آن زیاده از جمله حروف بحبت
 نیست که وی را قوی حرف است و ابتداء با قوی اولی است از ابتداء بغیر قوی
 و اما کسره آن سبب آنست که او را زیاده کرده شده است ساکن نزد جمهور برای تحلیل
 زیاده بعد از آن چون احتیاج شد بسوی حرکتش حرکت داده شد بکسره چرا که چون کس
 حرکت میشود حرکت داده میشود بکسره و ظاهر ندیب سیبویه است که همزه اصل زائد
 کرده شده است متحرک بحرکت کسره که عدل حرکات است چه ضمه ثقل است و فتحه آن
 کسره بچندان اقل است و بچندان اخف و وجه تسمیه آن همزه وصل نیست که وی
 را به وصل است بسوی نطق بساکن و غلیل که او استاد سیبویه است و سلم اللسان
 گویند پس او همیشه مکسور باشد مگر وقتی که عین مضارع مضموم بود پس درین صورت
 مضموم میشود برای مناسبت حرکت عین چرا که اگر درین صورت مکسور شود لازم آید
 خروج از کسره بسوی ضمه و اگر مفتوح شود لازم آید القیاس مضارع متکلم فافهم والله اعلم

م بحث امر حاضر معروف شش

یعنی بحث امرست چنان امر که حاضرست نه غائب متکلم معروف نه مجهول هم امر فعل
 شش در اصل تفاعل بود چون امر ساختند تا اول او افکنند بعد از آن چون ابتدای ساکن
 بود عین کلمه را نظر کردند پس دیدند که عین کلمه وی مفتوح بود همزه وصل مکسور در
 اولش در آوردند و آخر را ساکن کردند فعل شد بمعنی اینکه مکن تو یک مرد در زمانه استقبال
 صیغه واحد مذکر امر حاضر معروف هم افعلا شش در اصل یفعلون بود چون خواستند که امر
 تار از اول حذف کردند بعد از آن چون دیدند که ساکن است عین کلمه را نظر کردند
 عین کلمه مفتوح بود همزه وصل مکسور در اولش در آوردند و از آخر نون اعراض
 را دور کردند افعلا شد بمعنی اینکه بکنید شما و مردان در زمانه استقبال صیغه
 تشبیه مذکر لفظ امر حاضر معروف هم افعلا شش در اصل یفعلون بود چون امر ساختند
 تار از اول و نون اعراض را از آخر حذف کردند و چون که عین کلمه مفتوح بود بر دفع ابتداء

چون از ترمی ارم و تخشی کجشی ای عین فعل مضموم باشد مشبیه متعجب است و موافقت هم
و همزه وصل مضموم در اول او در آخر و ساکن کن اگر حرف علت نباشد چون از نصر انصر و اگر
باشد ساقط شود چون از تدعوان چون خواهی که امر حاضر مجهول امر غائب معروف یا مجهول بنا کنی
لام امر مکسور در اول و در آخر و جزم کن اگر حرف علت نباشد و اگر باشد ساقط شود چون لیضع
و لیرم و یخیش فون تاکید چنانچه در مضارع می آید و در امر نیز می آید مشی ای یا چنانچه می آری و قتیکه
و تنصر انصر و از تکرم اکرم بسازی پس علامت مضارع را حذف میکنی و بعد از آن می بینی که ساکن
و عین کلمه وی مضموم باشد پس همزه وصل مضموم در اول و می آری و آخر را ساکن میکنی انصر و
اکرم میگردم و اگر عین کلمه وی مشی ای حرفی که بجای عین کلمه است مکسور باشد یا مفتوح پس
درین هر دو صورت همزه وصل مکسور در اول و در آخر چنانچه می آری و قتیکه از نصر بضرک و انفتح
انفتح را بسازی پس ترا که علامت مضارع است حذف میکنی و بعد از آن می بینی که ساکن است و عین اول
مکسور است و در ثانی مفتوح پس همزه وصل مکسور هم در می آری و آخر را ساکن میکنی انصر و فتح میشود
تنصر انصر و لفرقه است بمعنی یاری کردن و تکرم از کرامت و کرم است بمعنی بزرگی کردن و نصر انصر
بمعنی زون تفتح افتح بمعنی کشادگی و دیگر با از مثال طلب و غسل وضع مثلا باید که همسین گفته
شد قیاس کنند درین همه احکام مذکور فرج بوره و بدانکه این امله بصیغه هم میگویند بصیغه
آن بصیغه مخصوصا ایضا بدانکه در آن اختلاف است پس اهل بصره میگویند که معنی است
و اهل کوفه میگویند که معرب است پس اصل فعل نزد ایشان لیفعل بود حذف کرده شد لازم
که جهت کسره استعمال بعد از آن حذف کرده شد حرف مضارع تا تقس نشود بمضارع و درین نظر
چرا که ضمائر لازم ضعیف است مثل ضمائر جار و اهل بصره میگویند که وجه بنا آن این است
که امر فعل است و اصل و فعل نیست مگر بنا و آنچه معرب است از آن جهت مشابهت هم درینجا چون
عدم مشابهت است پس اعراب هم نیست و اشتقاق امر از مضارع جهت آنست که ماضی امر میکنند
پس نیست مناسبه میان امر و ماضی بخلاف مضارع که امر کرده می شود با و
مثل لطفعلی می باید کنند آن یک امر و چنانچه می آید و وجه حذف حرف مضارع
در بنای امر نیست که اگر حرف مضارع بحدن کرده شود لازم آید التباس مضارع

سش ای فاعل هم که فعل امر را بنا کنی سش ای بسازی پس بدانکه هم امر گرفته میشود سش ای ساخته میشود و هم از مضارع غائب ز غائب حاضر از حاضر معروف از معروف مجهول از مجهول اشکال است که با مینظر که امر حاضر گرفته میشود و از مضارع حاضر و امر غائب گرفته میشود و هم از مضارع غائب و امر معروف گرفته میشود و از مضارع معروف امر مجهول گرفته میشود و از مضارع مجهول بجهت تناسب میان هر یک از اینها پس هم چون خواهی سش تو ای متعلم هم که امر حاضر معروف بنا کنی سش ای بسازی پس همچنین کن هم که علامت استقبال که تا باشد حذف کن بعد سش ای بعد حذف کردن حرف استقبال هم بنگر سش ای بهین که ابتدای باشد یعنی حرفی که با و ابتدا کرده میشود هم متحرک سش باقی هم میماند سش یا ابتدا بسا کن باقی میماند پس هم اگر ابتدای متحرک ماند آخر کلمه را ساکن کن اگر حرف علت نباشد سش چنانچه میکند و قتیکه از تعدد بعد از وضع وضع و تعدد وضع را میسازد پس وقت بناء عدد سش تا را که علامت مستقبل است از اول دور میکند و بعد از آن چون می بینی که متحرک است آخر را یعنی و ال را ساکن میگرددانی عدد میشود همچنین چون وضع را هم از وضع وضع و اگر باشد ساقط شود چون از قتیق و اگر ساکن میماند میسازد تا را از اول دور و آخر را ساکن میگرددانی وضع میشود و علی هذا القیاس چون وضع را از تعدد میسازد تا را از اول میماند و آخر را ساکن کنی وضع میشود و تعدد مضارع است از عدد که در اصل و عدد بود بمعنی وعده کردن مصدر از باب ضرب یضرب و از هفت قسم مثل و او می پس اصل تعدد تو عدد بود چون ضابطه بود که چون و او میان علامت مضارع و کسره می افتد لهذا این جا و او را حذف کردند و در عدد و او را حذف نمودند و بدل نکردند از برای متابعت مضارع و وضع در اصل توضع بود از وضع که از وضع مصدر است از باب فتح یفتح بمعنی نهادن و تعدد مضارع از وضعه که در اصل وضع بود بمعنی ترک کردن از باب ضرب یضرب مصدر است و ما ضی و می مستعمل نسبت و اگر بعد حذف علامت مضارع ابتدای متحرک می باشد ای مانند پس هم نظر کن سش ای بیین هم در عین کلمه سش فعل ای بهین حرفی که بجای عین کلمه فعل است چه حالت میدارد و منقوس است یا مضموم یا مکسور پس هم اگر عین کلمه سش مکسور باشد یا مفتوح همزه وصل مکسور در اول او در آخر ساکن کن و اگر حرف علت نباشد چون از تسمع سمع و از تضرب ضرب اگر باشد ساقط شود

م لئفعلین سش در اصل تفعیلین بود چون لام تاکید با نون خفیفه با و پیوستند بعد حذف نون اول
یا را هم حذف کردند جهت اجتماع ساکنین میان یا و نون خفیفه لئفعلین شد بمعنی هر آینه هر آینه
خواهی کرد تو یک زن در زمانه استقبال صیغه واحد مؤنث حاضر لام تاکید با نون خفیفه در فعل
مستقبل معروف م لافعلین سش در اصل فعل بود چون لام تاکید با نون خفیفه با و پیوستند
ما قبل نون خفیفه مفتوح گردید لا فعلن شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهی کرد من یک مرد
یا یک زن در زمانه استقبال صیغه وحدان مذکر و مؤنث حکایت نفس متکلم لام تاکید
با نون خفیفه در فعل مستقبل معروف م لئفعلین سش در اصل فعل بود چون لام تاکید
با نون خفیفه بومی پیوستند ما قبل نون مفتوح گردید لئفعلین شد بمعنی هر آینه هر آینه
خواهی کرد یا دو مردان یا دو زنان یا همه مردان یا همه زنان در زمانه استقبال صیغه متکلم
و جمع مذکر و مؤنث حکایت نفس متکلم مع الی غیر لام تاکید با نون خفیفه در فعل مستقبل معروف

م بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفه در فعل مستقبل مجهول سش

یعنی این بحث فعل مستقبل مجهول است که موکد بلام تاکید و نون خفیفه است
م لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین سش
در اصول این همه کلمات بران قیاس است که در معروف اینها دانسته شد و چون فارغ
شد مصنف رحمه الله علیه از بحث ماضی و مضارع شروع کرد و در بحث امر که قسم ثالث
فعل است و گفت م فصل این همه که گفته شد بحث لام تاکید با نون خفیفه در فعل
مستقبل مجهول سش یعنی بحث فعل مستقبل مجهول است که موکد بلام تاکید
و نون خفیفه هم لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین لئفعلین سش
در اصول این همه کلمات بران قیاس است که در معروف اینها دانسته شد و چون فارغ شد
مصنف رحمه الله علیه از بحث ماضی و مضارع شروع کرد و در بحث امر که قسم ثالث فعل است
و گفت فصل این همه که گفته شد از مثل فعل و لئفعل و غیره بحث فعل ماضی معروف
و مجهول و شبها و منضیا و مضارع معروف و مجهول و متبنا و منضیا بود اکنون هم چون نوبت تو

در آخر ما قبل نون مفتوح گردید **لَتَفْعَلَنَّ** شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهی کرد تو یکم در زمانه
استقبال صیغه واحد مذکر حاضر لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش
در اصل **تَفْعَلَنَّ** بود چون لام تاکید در اول و نون تاکید با خورش پیوستند نون اعرابی
ساقط گردید **لَتَفْعَلَنَّ** شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهند کرد شما دوم در زمانه
استقبال صیغه تشبیه مذکر حاضر لام تاکید با نون در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش
در اصل **تَفْعَلَنَّ** بود چون لام تاکید و نون ثقیله بول و آخرش پیوستند بعد حذف نون
اعرابی و اوضه میرا نیز حذف کردند بحسب اجتماع ساکنین **لَتَفْعَلَنَّ** شد بمعنی هر آینه
هر آینه خواهند کرد شما همه مردان در زمانه استقبال صیغه جمع مذکر حاضر لام تاکید با نون ثقیله
در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش در اصل **تَفْعَلَنَّ** بود چون لام تاکید و نون تاکید
ببول و آخرش پیوستند بعد حذف نون اعرابی یا بحسب اجتماع ساکنین حذف کردند
لَتَفْعَلَنَّ شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهی کرد تو یک زن در زمانه استقبال مع
واحد مؤنث حاضر لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش در اصل
تَفْعَلَنَّ بود چون لام تاکید در اول آوردند و نون تاکید در آخر نون اعرابی ساقط شد
لَتَفْعَلَنَّ شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهید کرد شما و زنان در زمانه استقبال
مع تشبیه مؤنث حاضر لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش
در اصل **تَفْعَلَنَّ** بود چون لام تاکید در اول و نون تاکید در آخر آوردند لازم آمد اجتماع سه
نونات الف فاصل بیفزوندند تا لازم نیاید آنچه آید **لَتَفْعَلَنَّ** شد بمعنی هر آینه هر آینه
خواهید کرد شما همه زنان در زمانه استقبال صیغه جمع مؤنث حاضر لام تاکید با نون ثقیله
در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش در اصل **تَفْعَلَنَّ** بود چون لام تاکید در اول و نون
تاکید در آخر بیفزوندند ما قبل نون ثقیله مفتوح گردید **لَا تَفْعَلَنَّ** شد بمعنی هر آینه هر آینه
خواهیم کرد من یکم و یا یک زن در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر و مؤنث حکایت نفس
لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف **م لَتَفْعَلَنَّ** سش در اصل **تَفْعَلَنَّ** بود چون
لام تاکید در اول و نون تاکید در آخر آوردند ما قبل نون ثقیله مفتوح گردید **لَتَفْعَلَنَّ** شد

م بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیله در فعل مستقبل معروف

یعنی این بحث فعل مستقبل معروف و موکداست بلام و نون ثقیله هم یفعلن من صلش لفعیل
 بود چون لام تاکید مفتوح در اول و نون تاکید ثقیله با آخر آورند و ما قبل نون ثقیله مفتوح
 گشت کفعلک شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهد کرد آن یکم در زمان استقبال صیغه واحد مذکر غائب
 غائب لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف هم یفعلن من صلش لفعیلان بود چون
 لام تاکید در اولش و نون تاکید در آخرش آوردند نون اعرابی ساقط شد کفعلک
 گردید بمعنی هر آینه هر آینه خواهند کرد آن دوم در آن و زمانه استقبال صیغه تنه مذکر غائب
 لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف هم یفعلن من صلش لفعیلون بود چون لام تاکید
 مفتوح در اولش آوردند و نون تاکید ثقیله با آخرش نون اعرابی ساقط گردید پس جماع کلمه
 شد میان واو ضمیر و نون تاکید چون ما قبل واو مضموم بود و او را حذف کردند یفعلن
 شد یعنی هر آینه هر آینه خواهند کرد آن همه مردان و زمانه استقبال صیغه جمع مذکر غائب
 لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف هم یفعلن من صلش لفعیلان بود چون لام تاکید
 در اولش و نون ثقیله با آخرش پیوستند ما قبل نون ثقیله مفتوح گردید کفعلک شد
 بمعنی هر آینه هر آینه خواهد کرد آن یک زن در زمانه استقبال صیغه واحد مؤنث غائب
 لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف هم یفعلن من صلش لفعیلان بود
 چون لام تاکید در اول و نون آوردند و نون تاکید ثقیله در آخر نون اعرابی ساقط گردید
 کفعلک شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهند کرد آن دو زنان در زمانه استقبال صیغه تنه
 مؤنث غائب لام تاکید با نون ثقیله در فعل مستقبل معروف هم یفعلن من صلش
 یفعلت بود چون لام تاکید در اولش و نون تاکید ثقیله در آخرش آوردند و الف
 فاصل بفیروند میان نون و ضمیر نون تاکید یفعلن شد بمعنی هر آینه هر آینه خواهند
 آن همه زنان در زمانه استقبال صیغه جمع مؤنث غائب لام تاکید با نون ثقیله در فعل
 مستقبل معروف هم یفعلن من صلش لفعیلان بود چون لام تاکید در اول آوردند و نون تاکید

و تفعّلین نیز لیکن چونکه الف اخف بحروف است و حذفش موجب التباس است بوجه
 معرّب ساختن او و حذف نکرند و همین است مذہب جاد اللہ عزّ و جلّ عن حماد بن عمار
 و بدانکہ حذف واو و یا از تفعّلون و یفعلون و تفعّلین وقت بحوق نون تاکید
 وقتی است کہ ماقبل این با مضموم مکسور باشد و او وقتی کہ قبل او مضموم نبود و قبل
 یا مکسور نباشد بل ماقبل اینها مفتوح بود پس حذف اینها غیر جائز است بجهت عدم
 دلالت میکرد بر واو و یا یعنی ضمّه و کسره بر اے لرفع التقای ساکنین و او را ضمّه و
 و یا کسره مثل یخشون بود چون نون ثقیله بے متصل شد نون اعرابی ساقط گردد
 بعد از ان التقای ساکنین شد میان واو و نون ماقبل او مضموم نبود و او را ضمّه و او ند
 یخشون و همچنین یخشون که در اصل یخشون بود چون نون اعرابی ساقط شد
 بجهت بحوق نون تاکید اجتماع ساکنین شد میان یا و نون تاکید ثقیله و ماقبل یا مکسور
 نبود و یا کسره و او ند یخشون شد و خلاصه تقریر نیست کہ چون نون تاکید ثقیله بفعل
 مستقبل لائق میشود یا اعتبار معنی هم تغییر کند و با اعتبار لفظ هم اما تغییرش با اعتبار معنی
 نیست کہ فعل مضارع را خالص میگردد و اندر برای زمانه مستقبل مع تاکید و تغییرش با اعتبار
 نیست کہ در صیغ و عدان ماقبل خود مفتوح میگردد و از امثله خمس نون اعرابی را دور
 میکند و او و یا کہ ماقبل بے مضموم بود و یا و یا کہ ماقبل بے مکسور بود نیز حذف میکند
 و آن واو و یا کہ ماقبل این با مضموم و مکسور نبود متحرک میشود و ضمّه و کسره پس قبل نون ثقیله
 را چهار حالت است فتح و ضمّه و کسره و سکون چرا کہ فعل مضارع ملحق از دو حال عالی نیست
 ضمیر یا بار و بوی متصل شده است یا نه پس اگر ضمیر بارز بوی متصل نیست در آنجا ماقبل
 نون ثقیله مفتوح خواهد شد و اگر ضمیر بارز بوی متصل است از چهار حال عالی نیست یا آن
 ضمیر او است و یا یا و یا الف و یا نون پس اگر او است ماقبلش مضموم خواهد شد
 و اگر او است ماقبلش مکسور خواهد شد و اگر الف و نون است ماقبل او ساکن خواهد شد
 و نون ثقیله اگر بعد الف است مکسور خواهد شد و اگر مفتوح و نون خفیفه مثل نون ثقیله
 مگر خودش ساکن بود و بعد الف میآید قافم و الله اعلم بالصواب

لحوق نون تاکید ثقیله چیست جواب آنچه حذف نون ازین امثله خمس و وقت لحوق نون تاکید ثقیله نیست که نون درین امثله اعراب نیست یعنی علامت اعراب است و فعل با نون تاکید
منع میشود پس وقت کجایه الفاء حذف میکند مابه الاعراب اما اجتماع متنافیین لازم آید
فانهم یأزوا هم آنکه بعد کجایه نون تاکید بعد حذف نون وجه حذف و او از تفعّلون
و یفعلون و وجه حذف یا از تفعّلین چیست زیرا که التقای ساکنین بر حسب خود است
چه ساکن اول حرف علت است و ساکن دوم در غم جواب وجه حذف و او و یا یفعلون
و تفعّلون و تفعّلین ثقل است کلمه و استطالته و نیز ضمّه و کسره دلالت میکند بر او و یا
پس حذف نموده شدند با نون ثقیله و اما با نون خفیفه پس بجهت اینکه التقای ساکنین
بر غیر خود است و ابوعلی فارسی وقت کجایه نون تاکید ثقیله به یفعلون و تفعّلون
و تفعّلین نون را حذف میکند فقط و او و یا را سلامت میدارد و میگوید که التقای
ساکنین بر خود خود است و این حرف ضمیر فاعل پس چگونه صحیح خواهد شد حذف این
و بحث و و از و اهم نیست که برین تقدیر لازم می آید که جمهور از تفعّلان و یفعلان
وقت کجایه نون تاکید ثقیله الف هم حذف کنند چرا که چنانچه التقای ساکنین بر خود
در یفعلون و تفعّلون و تفعّلین بود و او و یا ضمیر فاعل همچنان این جاد و یفعلان
و تفعّلان التقای ساکنین هم بر غیر خود است و الف ضمیر فاعل و چنانچه ثقل است و استطالته
کلمه آنجا بود همچنان این جا پس وجه حذف آنجا و عدم حذف این جا چیست جواب وجه
عدم حذف این جا نیست که اگر از یفعلان و تفعّلان وقت کجایه نون تاکید ثقیله
الف را حذف نمایند لازم آید القیاس فاعل واحد و این ممنوع است چرا که محل منفی است
و بعضی میگویند که وجه حذف و او و یا از یفعلون و تفعّلون و تفعّلین وقت کجایه
نون خفیفه ظاهر است که بجهت لزوم التقای ساکنین علی غیر خود است و اما وقت کجایه
نون تاکید ثقیله پس نیز همین لزوم التقای ساکنین علی غیر خود است چرا که التقای ساکنین
آنست که ساکن اول حرف علت باشد و ثانی در غم و در یک کلمه بودند و آنجا و او و کلام
سبب فعل دوم نون تاکید ثقیله و برین تقدیر لازم می آید حذف الف از یفعلان و تفعّلان

پس اگر بر او افعال مذبوره اعراب در آید لازم آید دخول اعراب بر او ساد کلمات وان محال
 و اگر بر فون تا کید و آید لازم دخول اعراب بر کلمه دیگر که بنه است و این احتمالات مفروض است
 فافهم هشتم اینکه در فعل جمع مونث برای فصل در میان نون و ضمیر نون تا کید ثقیله و
 تخفیفه الف چیست جواب وجه تخصیص الف نیست که اجتماع نونات ثقیل بل افعال است
 لهذا اصل به حرفه مناسب شد که اخف الحروف باشد و آن نبود و اگر الف لهذا الف خاص
 گردید فصل نهم اینکه وجه محوق نون ثقیله لفظی اشئین و فعل جماعت نسا و وجه عدم
 محوق نون تخفیفه بافعال مذبوره چیست جواب وجه عدم محوق نون تخفیفه باقبل ثقیله
 جماعت نسا لزوم التقای ساکنین علی غیر حد است میان الف و نون تا کید تخفیفه و درین
 صورت اگر حرکت و بی نون را خارج شو و از وضع خود جهت اینکه نون تا کید تخفیفه قبول
 حرکت نمیکند بدلیل حذف آن در مثل اجتراب القوم و الاصل اجترین و اگر حذف کنی الف
 از فعل اشئین لازم آید التقای قبل واحد و این هم ممنون است و اگر حذف کنی الف از فعل جماعت
 نسا لازم آید حذف آنچه تزییدین برای عارضی و این ممنوع است و تراسد که گوئی لزوم
 التقای ساکنین جهت دخول نون تا کید تخفیفه در فعل جماعت نسا غیر مسلم است چه که
 در جمع مونث میگردد اجترین پس حاق نون تخفیفه خواهی گفت اجترین پس نه لازم
 خواهد آمد از التقای ساکنین و اشاره کرده است شیخ امین جاحب بسوی جواب امین بانیکه
 نون ثقیله اصل است و تخفیفه فرع آن و چون دخل کردی الف حاصل میان نون ضمیر نون تا کید
 در نون ثقیله تا چار دخل کنی در نون تخفیفه تا حکم اصل و فرع یک باشد و چون در نون تخفیفه
 الف حاصل و دخل کردی لازم آید التقای ساکنین بر غیر حد خود چه حد التقای ساکنین است
 که ساکن اول حرف علت بود و ساکن ثانی مدغم بود و حرفه دیگر مثل داتیه و میما
 که درین جواب نظر است چرا که اصالت ثقیله نزو گو فیان و یونس محوق نون تخفیفه
 در فعل اشئین و فعل جماعت نسا که فرق میان ایشان نیست که یونس نون تخفیفه
 بر سکون باقی میدارد و گو فیان منحرکه میگردد و او را هم اسم اینکه وجه حذف نون
 از امثله خمس که یفعلون و تفعلون و یفعلون و تفعلون و تفعلین است وقت

پس با نطو بیگو نیز کیفعلک ای و اشد کیفعلک اند و هم چنین تا آخر فافم و و هم نیکه
در لام تاکید و نون تاکید چه نسبت است جواب میان این با نسبت هم و هم نفس مطلب است
یعنی جائیکه نون تاکید در فعل میشود در آن جا دخول لام تاکید غیر لازم است مثل امری
و غیر آن که درین با نون تاکید لاحق میشود و لام تاکید در فعل نمیشود فافم و سوم
لام تاکید در مفتوح میشود جواب بجهت خفت فتحه و نیز بجهت اینکه حرکات مختصرت
در سه فتحه و قلمه و کسره و لام مضموم در کلام عرب نه منظور است و نه مسموع و در صورت
کسره ملقبس میشود بلام جاره و حروف جاره بر فعل نمی آید لهذا شد مفتوح فافم چهارم
اینکه جماع لام مفتوح و نون تاکید چگونه درست خواهد شد چرا که لام مفتوح مقتضی زمان
حال است چنانچه سابق مذکور شده و نون تاکید مقتضی زمان استقبال است چنانچه
در صفحه مزبور و مذکور شده جواب لام مفتوح برای دو آدمی آید یکی تاکید دوم حاصل
گردن فعل بحال و چون لاحق میشود با و مخالف او مثل نون تاکید و سین سو فاقرینه لاج
یا مقالیه به عدم ایا در حال مجز و کرده میشود از اخلاص فعل برای حال و باقی دانسته می شود
برای تاکید و ایما بر نهی رفته است فافم پنجم اینکه نون خود موضوع و مقدر است
برای تاکید پس احتیاج لار تاکید چیست جواب احتیاج لام تاکید برای کثرت و مبالغه تاکید
مثل علامته که تاداران برای زبانی مبالغه است فافم ششم اینکه نون ثقیله در فعل
اشین و جمع مؤنث کسور و در غیر مفتوح چرا میشود جواب نون اعرابی که بعد الف واقع
میشود کسور است شود و نون ثقیله در فعل اشین بعد الف بجای نون اعرابی است لهذا کسور
میشود و در فعل جماعت فسا کسور میشود و بجهت مشابهت با نون ثقیله که در فعل اشین است
و وجه مفتوح شدن آن در غیر این با نیست که نون شده ثقیله است لهذا او ثقیله می نامند
و فتحه حرکت خفیف است پس برای تعادل ثقیل را حرکت خفیف دادند و مفتوح است و بجهت
نون ثقیله و خفیفه در صیغ و عدان مفتوح چرا میشود جواب در فعل مزبور نون تاکید بمزله
جز و کلمه است باشد بجهت شده اتصال و امتزاج و چون این چنین شده ناچار شده انداز
و بایک فعل مذکور چه در صورت اعراب نیست مگر در حال بر او افعال اعراب آید باین نون تاکید

فانهم و نون خفیفه در صیغ تنبیه و در صیغ جمع مونث حاضر غائب در نون آید
 امی در غل نمیشود و بجهت لزوم اجتماع ساکنین و تقرر مقام نهجیکه قریب الفهم و واقع التعم
 بود نیست که لاحق میشود نون ثقیله و خفیفه که برای تاکید اند در فعل مضارع را بشرط آنکه
 نه معنی ماضی باشد و نه بمعنی حال پس نمیکونید **لَمْ يُفْعَلْنَ وَلَا فَعَلَتْ الْآنَ** و نمیکونید
 بل **لَمْ يُفْعَلْنَ** بدلیل آنکه آنچه حاصل است در زمان ماضی اصلاً احتمال تاکید ندارد و آنچه حاصل است
 در زمان حال اگر چه محتمل تاکید است با بنظر که خبر و بد متکلم با اینکه آنچه حاصل است در حال
 متصرف است بمبالغه تاکید لیکن چون حاصل در زمان حال موجود است ممکن است که مطلع
 شود و مخاطب در اغلب اوقات بر قوه و ضعف آن لفظ متعین شد نون تاکید با آنچه غیر ماضی
 و حال است یعنی استقبال و باید که نه توهم کرده شود جز آنکه آن بمطلق مستقبل حرف
 مثل **سَيُضْرَبُونَ** و **سَوْفَ يُضْرَبُونَ** چرا که نون ثقیله و خفیفه در صیغه کلام یعنی در شرط
 لاحق نمیشود مگر آن مستقبل را که در آن معنی طلب باشد مثل امر و نهی و استفهام و تمنی و
 عرض و قسم و لاحق مثل **أَمَّا لَفَعَلْنَ** بجهت مشابهت آن بقسم در این معنی که در تاکید
 مثل لام است و قسم و گاهی لاحق میشود بنف نیز بجهت مشابهت آن بنهی چنانچه شاعر گفته
عَلَيْكُمْ مَا أَوْ يَعْلَمَ أَطُ شَيْخًا عَلَى كُنُ سِيدِهِ مُعَصًا
 امی **مَا أَوْ يَعْلَمَ كُنُ** نون خفیفه را بدل کردند بالف برای وقف بجهت فتحه ماقبل و
 و سیدیه گفته که جائز است در ضرورت **أَنْتَ لَفَعَلْتَ** امی جائز است در ضرورت برای
 نون تاکید مستقبل حرف و بمضارع مطلق خواه بمعنی حال باشد و خواه بمعنی استقبال فافهم
 و این بجهت است بنید وجود یک **أَنْتَ** نیکه قول مصنف **لَفَعَلْتَ كَيْفَعَلْتَ** تا آخر
مَثَلَتْ مثلاً غیر صحیح است چرا که فعل مذکوره نه امر است و نه نهی و نه استفهام و نه
 و نه عرض و نه قسم و نه مشابهت آن و نه مشابهت نهی پس چگونه صحیح خواهد شد احاق
 نون تاکید با نما و جواب نیست که قول مصنف مثال است برای غیرت که واقع میشود
 بجهت حقوق نون تاکید اعم است از آنکه مستعمل و جائز بود و یا نه و بعضی با بنظر جواب
 میدهند که شاید مراد مصنف نیست که اگر در جواب قسم نون تاکید لاحق میکنند

گفت هم نون ثقیله نون مشد و را گویند نش ای نون ساکن که بر تفسید بود هم و نون خفیفه
نون ساکن را گویند نش ای نون ساکن که بر وزن بود و چون این همه بدست می آید پس بدان که
هم نون ثقیله در چهارده کلمه آید نش و در سیج یکی ازین با و آمدن ابا نمیکند هم
نون خفیفه نش که مقابل ثقیله است هم در هشت کلمه در آید نش و از آمدن در باقی
نشش کلمه ابا میکند و لام تا کید همیشه مفتوح باشد اگر با و چیر متصل نشود و از مثل و
و فاو نه ساکن که در جواز امثل و لئیسر و لا تفرانام و ما قبل نون ثقیله در پنج محل است
ای در پنج صیغه فتحه باشد و آن پنج محل نیست واحد مذکر غائب احد مونت غائب که در آن کلمه ما قبل
نون ثقیله فتحه باشد نیست اگر گوی که آنجا مناسب است که این گفتمی چرا که آن صیغه ها که در این با نون ثقیله
فتحه است معتقد اند خواهد گفت که نزو فارسیان مقرر است که برای جمع غیر ذی الروح
اکثر مفردی آرند جمع واحد مذکر غائب مثل یفعل واحد مونت غائب مثل یفعل واحد مذکر غائب
مثل یفعل و در صیغه حکایت نفس متکلم مثل فعل و تفعیل و نشش کلمه که در آنها نون ثقیله بعد
واقع شود مکسور باشد و آن نشش کلمه که در آنها نون ثقیله مکسور میباشد نیست چهار تنه مثل یفعلان
تفعلان تفعلان و در جمع مونت یکی جمع مونت غائب مثل یفعلن و در جمع مونت حاضر
مثل تفعلن و اگر نون ثقیله بعد الف واقع نشود هم مفتوح باشد و آن پنج محل نیست واحد مذکر غائب
و واحد مونت غائب و واحد مذکر حاضر و در صیغه حکایت نفس متکلم و جمع مونت غائب و حاضر نش ای
و در همه جمع مونت حاضر و غائب میان نون ضمیره نون ثقیله هم الف فاصل نش ای فصل کنند
میان نون ضمیره و نون ثقیله هم در آید نش ای و دخل میشود و ما قبل نون خفیفه
و نون ثقیله در جمع مذکر غائب و در جمع مذکر حاضر مضموم باشد و در واحد مونت حاضر
مکسور باشد چرا که او و جمع مذکر غائب و حاضر دور کرده میشود و کجیت اجماع ساکنین
و همچنین یا در واحد مونت حاضر دور کرده میشود و کجیت و فاعل التقای ساکنین و این حد
و او و یا وقتی است که ما قبل مضموم و ما قبل یا مکسور باشد و اگر ما قبل او مضموم و قبل
یا مکسور نباشد پس آن و او و یا را حذف نمیکند بل او را ضمه دهند و یا را کسره و در هر دو
صورت ما قبل نون ثقیله و خفیفه و در جمع مذکر غائب حاضر مضموم میشود و در واحد مونت حاضر

و اگر گوئی مگر سه اشکله چرا آورده خواهد گفت فعلی که از حروف و اصولش حرف علت از معتل گویند
 و معتل بر سه قسم است معتل فا و معتل عین و معتل لام چرا که فعل معتل از سه حال خالی نیست یا حرف
 علت حدان بجای فاست یا بجای عین یا بجای لام پس اگر بجای فاست آن را معتل فا گویند
 و آن نمی شود مگر بر دو قسم یکی معتل فا و او ای مثل و عذ و دو م معتل فا و ای می مثل می و معتل فا
 لای نمی شود بجهت تعدد ابتدا و بسکون و اگر بجای عین است آن را معتل عین گویند و اگر بجای لام
 آن را معتل لام گویند و این هر دو نوع بر سه قسم است یکی واوی چون یقولید و دو م باینی چون
 یسبح و یرمی سوم لای چون یقال و یباع و یرحمی و یخشی پس لم مدعی مثال معتل لام و او ای
 و لم یرم مثال معتل لام باینی و لم یخشی مثال معتل لام لای است ص و از هفت عمل نون
 اعرابی را ساقط گردانند و آن هفت عمل نیست شش نیز مذکر غائب چون یفعلان و جمع
 مذکر غائب چون یفعلون و تشنیه مونث غائب چون تفعلان تشنیه مذکر حاضر و تفعلان جمع
 مونث حاضر چون تفعلون و واحد مونث حاضر چون تفعلین و تشنیه آن چون تفعلان
 و اگر گوئی که این نونات را نون های اعرابیه چرا میگویند خواهد گفت که وجه تشبیه اینها با
 این است که این با نسبت دارند با اعراب یعنی علامت اند برای اولهذ اعرابیه خوانند و اگر گوئی
 که این تا چرا علامت اعراب مثل حرکت خواهد گفت بجهت آنکه چون واجب شد معربان
 این فعال سببه مذکور و اعراب نمی شود و مگر در آخر کلمه و آخر این افعال ساکن میشود چرا که آخر
 این با ضمیه متصله اند باین با که بمنزله جز کلمه گردیده و نه ممکن بود اجزای اعراب بر اینها
 زیاده حرف اعراب چون که زیاده حرف علت غیر ممکن بود زیاده نموده شدن ابجت مناسبان
 تا تمام و در و معتل در لفظ هیچ عمل نمیکند و آن دو عمل نیست جمع مونث غائب حاضر و در همه کلمات
 در معنی کند یعنی ضمیه فعل مضارع را معنی ماضی سوس و از آن وجهی که جمع مونث غائب است مثل یفعل و یجمع
 مونث حاضر است مثل تفعلون بجهت آنکه این دو فعل معنی اند به سبب اتصال نون جمع انات با و اینها و نبی غیر تار میباشند
 کلمه چاره ضمیه مستقبل را معنی ماضی گردانند یعنی هر کلمات مستقبل خواه متاثر با و خواه نباشند معنی ماضی
 منف میگردانند چرا که لم موضوع است برای انکار و انکار نمی شود مگر در زمان ماضی پس ثابت شد
 که مضارع را سه حال است اگر بر اولم و ثانی و ثانی میشود معنی ماضی میگردد و اگر لام مفتوح در اولم

خواهی شش ای مخاطب هم که نفعی حجد بلم بسنا کنه شش ای نفی که بود که است بلم مست
 بجد بسازی در جحد چهار خست است جحد لفتح اول و ثانی و جحد بضم اول و ثانی و بر نایوه و او
 ساکن اینهمه با مصدر است از باب منع منع یعنی آشکار کردن و یعنی گویند که بعضی از دستگی
 انکار کردن است جحد به باء هوز یعنی سعی کردن است و ازین که گفته شد ثابت گردید که
 اضافه طیبوی جحد بتبیل اضافه تمام است لبسوی خاص و در چه سیمیه بن نفی یعنی جحد نیست
 که اکثر این نفی یعنی نفی بلم مستعمل شود و در مقام آشکار و طریق بنای این نفی این است
 که لم ای کلمه لم در اول فعل مضارع در آرشش ای بیار هم و لم در فعل مضارع
 در پنج محل هم میکند شش چون ای هم اگر در آخر آرشش ای در آخر فعل مضارع هم حرف
 علت نباشد و اگر باشد ساقط است و اگر در آخرش ای هم نبود و اگر در آخرش حرف علت باشد
 بجهت جزم ساقط شود و حرف علت سه است و او یا الف یعنی حرف علت سه است
 سه و او و دو م یا سوم الفیکه منقلب شد از او و یا و از عبارت تن نمیده باشد که از
 الف مطلق از حرف علت است چنان حرف علت که مجموع وی ای مجموع همون حرف
 علت کلمه ای باشد که از اندوه و غم و رسیدن در و درج مستعمل شود چنانکه ناظمی گوید
 شعر حرف علت نام کردم و او الف و یای را به بر کردی رسد ناچار گوید و ای یا
 قوله هم چنانچه لم یجمع و لم یجمع شش حرف علت سه است و الف یا که مجموع وی ای باشد مثال
 افعال است که با جزئیات علت و بجهت دخول لم ساقط گردیده چه اصل لم یجمع و چه یجمع و در مضارع
 غائب از باب نضر فیضه از دعا و دعوته بجهت خواندن چون لم برود داخل شد علامت جزمی سقوط
 حرف علت شد لم یجمع گشت و لفظ دعوت مثلث الفاء است تا محلی گفته میت و دعوت
 خواندن بخوردن و دعوت است خواندن بخورد و دعوت است در حرف خواندن نابود یار
 کنان و اصل لم یریم یجمع بود صیغه واحد نکر غائب از باب ضرب الضرب از می می
 یعنی تیر انداختن چون لم برود داخل شد علامت جزمی سقوط حرف علت شد لم یریم
 گردید و اصل لم یخیش بجهت بود صیغه واحد مضارع غائب از باب سمع لیسع از خشیت
 یعنی ترسیدن چون لم برود داخل شد علامت جزمی سقوط حرف علت شد لم یخیش شد

و بعد از فهم مبتدی و اگر کسی را ذکر نمودی لازم شدی ذکر این معنی که با قباض علت میشود
برای ما بعد آن و ظاهر است که فهم علت و معلول اجد است از فهم مبتدی و اگر ذوق را
ذکر نمودی لازم شدی بر این ذکر این معنی که شرط نصبش نیست که فعل مستقبل مضرع باشد
بلای او اعتمادی نکند و باشد بر قبیل از مبتدای و موصوف و موصول و ذوالحال و غیر اینها
و ظاهر است که مبتدی را فهم مبتدای و موصوف و موصول و ذوالحال و اعتماد کردن بر اینها
نهایت متعسر است و اگر گوئی که بر این تقدیر ذکر آن هم این جا غیر مناسب است چرا که چون
ذکر نمود او را ضرورت است که ذکر کند این معنی را که لکن در پنج محل نصب میکند و در هشت جا
نون اعرابی را ساقط گرداند برای نفی تاکید آمد و در فاده معنی اختلاف است و ظاهر است
که مبتدی را فهم نصب و اعراب و تاکید و تائید نهایت مشکل است پس وجه تخصیص این صیغه است
و خواهیم گفت که مراد از نصب اینجا محض حرکت فتح است نه معنی صلاحتی آن و نون اعرابی
اینجا بمنزله علم است مر آن نونات را که در هیئت محل باشد و تاکید یعنی تقریر است و اثبات
و تائید یعنی همیشه است و دعوی عدم فهم مبتدی این معنی را تقریر است بر فهم آن نیست
تقریر بعضی از شارحین این متن منتین و فیه و بانیه و جواب شافی نیست منظور مصنف از
این است که ذکر کند فعل مضارع را اثباتا و نفیا و چون که لفظ فعل مضارع بلبن بود و نه اخوات
آن ذکر نمود لکن با او فرود گذاشت باین ترا و وجه اجمال لکن مشارک است بلکن درین امر
و وجه اختیار لم بر لکن نیست که لم حمل است و لما فرع آن چنانچه مشهور است فانهم و الله اعلم
بالصواب مرا اگر گوئی که وجه اسقاط نونات اعرابی صیغیت خواهد بود گفت که ساقط میکند
ناصبین نونات را جهت حمل آن بر جازم چرا که جزم در افعال بمنزله جر است و اسما پس
چنانچه حمل نموده شده است نصب بر جر در اسما حمل نموده شد نصب بر جزم این جا
و حذف کرده شدند آن نونات که حذف میشود در حالت قیاس جزم فانهم و الله اعلم
و چون فاعل غنشد از ذکر نواصب شروع کرد و ذکر جازم فعل مضارع وان لم است و لکن
و لام امر و ان شرطیه و اسمائی که متضمن معنی شرطیه باشند و گفتیم فصل این هم که
گفته شد بحث نفی تاکید بلبن فعل مستقبل و جزم نفی که موکد است بلبن بود و اکنون هم چون

لن یفعلی لن یفعلوا لن یفعلن لن یفعل لن یفعل

بحث نفعی تاکید بلبن و فعل مستقبل مجهول م

م لن یفعل لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلن لن یفعلن لن یفعلن لن یفعل
لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا لن یفعلوا

ش بر آینه نکرده خواهد شد با دو مردوان یا دو زنان یا همه مردوان یا همه زنان در زمانه
استقبال صیغه تشبیه و جمع مذکر و مؤنث حکایت نفس متکلم مع الغیر فقط نفعی تاکید بلبن
در فعل مستقبل مجهول و اگر گوئی نواصب فعل مضارع چهار حرف اند آن و لن و کن و کی
و اذن و صل درین با آن است چنانچه مخرج است و کتب مبسوطه پس باعتبار ترک اصل
یعنی آن است و قیام فرع اعنی لن مقام آن لازم آمد ترجیح مرجوح و باعتبار آنکه از جمله
فروع لفظ لن را اختیار کرده و باقی را فرود گذاشت لازم آید ترجیح بلا مرجح و این بود و محاسن
و ممنوع خواهد گفت بعضی در جواب میگویند که در اصلیت اختلاف است بعضی میگویند که
اصل اینهمه بالن است و اکثر بر آنند که آن است و شاید که قرآنی مصنف رحمه الله علیه قول
بعضی است لهذا ذکر نمود از جمله این بالن را فرود گذاشت بواجبی را استعدا بدانکه این اختلاف
در کتابی از کتب درسیه و غیر درسیه این فن بنظر این احقر نیامده و بعد از آن گفته که
وجه نصبش نیست که در اصل لا آن بود و همزه را برای تخفیف دور نموده و جهت جمل کسب
الف را ساقط کردند لن شد و آن مشابه آن است در صورت و آن ناصب بالاتفاق
بجست مشابه فعل متعدی پس همچنین آن نیز بجست مشابهت آن و چون که اسم اصل است
در اعراب و فعل فرع آن پس عمل نموده اصل و صل و فرع و در فرع است و میدانی
که این کلام مخالف کلام اول است فاقم و بعضی در جواب میگویند که وجه ذکر آن و ترک
بودن این است که آن اگر چه اصل این همه است اما ذکرش موجب تطویل است که بعید
از فهم مبتدیانست زیرا که اگر از آن ذکر نمودی ناچار بیان کردی این معنی را که آن بجای که
نون اعزالی بیاید بنقلند و در هیچ محل نصب کنند و در و لفظ بیج عمل نمیکند و یا فعل معنی
مصدر گردد و مجازاً و حقیقتاً ظاهر است که معنی مصدری و مجاز حقیقت تطویل بلا طایل است

نفته موکداست هم در اول اوشش ای مضارع هم در آرشش ای بیارم و این یعنی آر
 شش در صطلح صرفیان م نفته تا کید بلن گویندشش ای نفته موکد بلن گویندم
 و کلمه بلن در فعل مضارع به پنج محل نصب کندشش اس کلمه بلن در فعل مضارع چون
 در آید در پنج صیغه نصب میکنند م و آن پنج محل ششش که در آن کلمه بلن نصب میکنند
 م نیست ششش لفعیل م واحد مذکر غائب ششش تفعیل م واحد مؤنث غائب ششش
 تفعیل م واحد مذکر حاضر ششش فعل م و صدان حکایت نفس متکلم ششش تفعیل
 حکایت نفس متکلم مع الغیر م و از هفت محل فون اعرابی ساقط گرواندشش اس
 از هفت صیغه نون را که بدل اعراب آید دور میکنند آن هفت محل است م و پانزدهمین ششش
 یکم ثنیه مذکر غائب مثل لفعلان و دوم ثنیه مؤنث غائبه مثل تفعلان سوم ثنیه
 مذکر حاضر مثل لفعلان چهارم ثنیه مؤنث حاضر مثل تفعلان و دو جمع یکم مذکر غائب
 لفعلون و دوم جمع مذکر حاضر تفعلون یکم واحد مؤنث حاضر مثل تفعیلین و دو کلمه
 که باقی ماندند لفظاً هم هیچ عمل نکندشش و آن دو کلمه که در آن کلمه پنج عمل میکنند
 نیست لفعیلین جمع مؤنث غائب و تفعیلین جمع مؤنث حاضر و در هر کلمه عمل در معنی کند
 یعنی حال را از معنی فعل مضارع دور میکنند و معنی استقبال را پیدا آورد مع تا کید یعنی و خلاصه
 نفته برآمده است که لفظ بلن چون بر فعل مضارع در آید باعتبار لفظ هم عمل میکند و باعتبار
 معنی هم اما عملش باعتبار لفظ نیست که در صیغه خمس و صدان نصب میکنند و از هفت جمله
 فون اعرابی را دور میازد فقط و باعتبار معنی عملش نیست که معنی حال دور میکنند و معنی
 استقبال مع تا کید نفته باقی وارو فانس م و ابتدا علم با بصواب

م بحث نفته تا کید بلن در فعل مستقبل معروف شش

ای نه بحث فعل مستقبل معروف معنی موکد بلن یعنی این بحث فعل مستقبل معروف است
 چنان فعل مستقبل که معنی موکداست بلن ل نفعیل بهر آئینه نخواهد کرد آن یک م و
 در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر غائب لفظ نفته تا کید بلن در فعل مستقبل معروف
 م ل نفعیل ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا ل نفعلا

برای نفع است م در افتنا فعل مضارع نش خواه معرون باشد و خواه مجبول م هیچ عمل
 نیکندش ای آخر و پراپیج تغییری نیندیم چنانچه بود همان فعل مضارع همبران ای نیز
 م بران طریق باشد نش ای میباشد همان فعل مضارع همچنین فقط یا گاهی فعل مضارع
 و دخل م شود و لفظاً در آن هیچ عمل نیکند اما ما و لا هر یک ازین با م عمل در معنی نیکند
 که فعل مضارع مثبت را بمنه فعل مضارع منفه میگردد اندیش و خفش میگوید که شنیده ام
 از بعض عرب جزم بلا تا قصه نیز و قیامه با قبش صالح و خول که باشد مثال جملته
 لا یکن له علی حجه ای حجه کئی لا یکن له علی حجه یعنی آدم من اورا تا باشد
 براس او بر من حجه و منصف این جا فقط لا را ذکر کرد و ما را فرود گذاشت هر چند که او پیچ
 مثل لا بود بحجت آنکه دخول لا بر مضارع کثیر است و دخول با قلیل و دخول با بر ماضی کثیر است
 و دخول لا قلیل و لا عبرت با قلیل فافهم

م بحث نفع فعل مضارع معرون نش

ای بذاجت فعل مضارع معرون منفه یعنی این بحث نفع فعل مضارع است که معروف و منفی است
 م لا یفعل لا یفعلان لا یفعلون لا تفعل لا تفعلان لا تفعلون لا یفعلن لا یفعلنان لا یفعلون
 لا تفعلان لا تفعلون لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلین

م بحث نفع فعل مضارع مجبول نش

ای بذاجت فعل مضارع مجبول منفه

م لا یفعل لا یفعلان لا یفعلون لا تفعل لا تفعلان لا تفعلون لا یفعلن لا یفعلنان لا یفعلون
 لا تفعلان لا تفعلون لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلین
 و چون فارغ شد و منصف رحمة الله علیه از بحث مضارع منفه بلا شروع کرد و در بحث مضارع
 منفه بمن تفصیل علمه و گفت م فصل اینهمه که گفته شد نش از نش لا یفعل لا یفعلان
 لا یفعلون تا آخر م بحث نفع فعل مضارع معرون و مجبول بود نش ای بحث فعل مضارع
 معرون و مجبول بود م چون خواهی تو نش ای مخاطب م که نفع تاکید بمن بنا کنه نش
 ای فعل مضارع منفه بمن بسازی پس طریقیست نسبت م که کلمه لن نش که موضوع بر

یعنی بذبح فعل مضارع مثبت مجزول بن بفتح مضارع مجزول است
 م یَفْعَلُ یَفْعَلُونَ یَفْعَلُونَ تَفْعَلُ تَفْعَلُونَ یَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ
 تَفْعَلُونَ تَفْعَلِينَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ
 بدانکه برای خصوصیت الف متکلم وحدان و نون متکلم مع انبیر و تا به پشت کبر و یا چهار
 کلمه اگر چه توجیه ممکن است چنانچه مسین و مسلول است در کتب مبسوطه لیکن با وجود آنکه قابل
 فهم نیست و بیانش مستلزم طوالت است حتی آنست که این فعل امر سماع است قیاس
 در و مجال نیست لهذا فرو گذشته شد فاعل بدانکه مضارع صلاحیت هر یک از زمان
 حال و استقبال میدارد یعنی مشترک است میان این ها چنانچه ایما بر این سخن رفته اما چون
 لام مفتوح بر او در فعل می شود و خاص میگردد برای حال مثل یَفْعَلُ یعنی آنکه هر آنکه میکند
 آن یک مرد و چون سین و سون بر او آورده می شود و خاص میگردد برای استقبال مثل یَفْعَلُونَ
 یعنی آنکه هر آنکه میاید یعنی قریب است که خواهد زد آن یک مرد و سین برای قریب میاید
 و سون برای بعید و اگر گوئی جائیکه لام و سون هر دو جمع میشوند آنجا چه باید کرد مثل
 قوله تعالی وَ لَسَوْفَ یُعْطِیْكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ اِنْ جِئْتَهُمْ مِنْ بَيْنِ يَدَیْهِمْ مِنْ قَبْلِیْ
 حیرت میکند فقط معنی تاکید مراء و میگردد چرا که لام موضوع است برای چیزیکه تاکید و دوم است
 یعنی گردانیدن مضارع محض برای حال فافهم و انشاء اتم و چون فارغ شد مصنف رحمه الله علیه
 از بحث مضارع مثبت معروف و مجهول شروع کرد و بحث مضارع منفی لفصل علمه و گفت
 م یَفْعَلُ یَفْعَلُونَ یَفْعَلُونَ تَفْعَلُ تَفْعَلُونَ یَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ
 یَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ
 بحث فعل مضارع معروف و مجهول مثبت بود چون خوابت تو سش ای متعلمم که نفی
 سش ای فعل مضارع منفی بلا این جار مجرور متعلق نفی است ای منفی که بسبب اللات
 نه تغیر آن از مثل لم ولن و غیر آن چرا که حکم آن میاید یعنی بیان عمل کن انشاء الله تعالی م
 بلا بنا کنی سش ای بسا پس طر قیاس نیست که هم لایمکه موضوع برای نفی است و اول او سش ای
 فعل مضارع خواه معروف باشد و خواه مجهول هم در آرسش ای بیار و لایمکه موضوع

خواهم گفت که در فعل مضارع اختلاف است بعضی میگویند که موضوع است برای حال و مجازاً
 در استقبال و بعضی میگویند که حقیقت در استقبال و مجازاً است در حال و صحیح آنست که مشترک است
 میان حال و استقبال و نحو یان متفق اند بر این معنی که واو عاطفه برای جمع می آید و روا
 که فارسیش بیا باشد برای یکی از دو ریا ریا بد از آن و چون در معنی مشهور که با او عطف است
 جمع میان حقیقت و مجازاً لازم می آید و با عموم مشترک یعنی اراده جمع معانی لفظ مشترک
 و این هر دو ممنوع بودند چنانچه مذکور است در موضع خود از آن عدول نموده میکنند یا
 خواهد کرد گفته شد فافهم و الله اعلم **یَفْعَلُونَ** میکند یا خواهد کرد آن دو مردان برمانه
 حال و یا استقبال صیغه ثنیه مذکر غائب لفظ اثبات فعل مضارع معروف **یَفْعَلُونَ** میکند یا
 خواهد کرد آن همه مردان در زمانه حال یا استقبال صیغه جمع مذکر غائب بحث اثبات فعل مضارع معروف
م يَفْعَلُونَ يَفْعَلُونَ تَفَعَّلُونَ تَفَعَّلُونَ تَفَعَّلُونَ تَفَعَّلُونَ تَفَعَّلُونَ تَفَعَّلُونَ
 و بدان که این همه فعل مثلث اعمین است و مفتوح اعمین خود هم معروف مستعمل است
 و موزون آن **تَفَعَّلُونَ** نیز و مضموم اعمین و مکسور اعمین خود هم مستعمل است و موزونش
 مستعمل است چون **يَضْرِبُ** و **يَكْتُبُ** و چون فارغ شد از بحث معروف شروع کرد در بحث
 مجهول بفضل علوه و گفت هم **فَصَلِّ** این همه که گفته شدش از مثل **يَفْعَلُونَ**
 تا آخر هم بحث اثبات فعل مضارع معروف بودش یعنی بحث فعل مضارع مثبت معروف
 بود هم چون خواهی توش ای مخاطب هم کن فعل مضارع مجهول بنا کنی ش ای بسازجا
 پس طقیش نیست هم علامت مضارع الفتمه و شش که الف و تا و یا و نون است ضم کن ای مضموم
 گردان و اگر مضموم نباشد هم و عین کلید را فتمه و شش یعنی ما قبل آخرش را مفتوح گردان
 هم در دو حال شش است در حال کسره و ضمه و اگر مفتوح باشد همچنان بگذار هم و لام کلید را
 بر حالت خود بگذار شش ای از حرفی که در آخر است متعرض مشوم تا فعل مضارع مجهول
 گردوش یعنی غایت این همه اعمال حصول جبولیت فعل مضارع است

م بحث اثبات فعل مضارع مجهول ش

و یک از آن هفت کلمه که در آن نون اغرابی در آید و احمد مؤنث حاضر است و خلاصه نیست
 که چون خواهند که مضارع بسازند حرفی از حروف آتین که موسوم بزیدیا را برجهت در اول
 ماضی می آرند و فارا ساکن میکنند و لام کلمه را ضمه دهند و بعد از آن بنگردند که ماضی ثلاثی مجرد است
 یا غیر آن پس اگر ماضیش ثلاثی مجرد است باز بنگردند که بر وزن فعل است یا فاعل یا فاعل
 پس اگر بر وزن فعل است عین مضارع او را سه حالت است یکی ضمه چون *نظرت* بضم نون و دیگر
 کسره چون *ضربت* بضم زین سوم فتح چون *سبح* بفتح سین و اگر ماضیش بر وزن فاعل است
 عین مضارع ویرا دو حال باشند یکی فتح چون *علم* بفتح لیم و دیگر کسره چون *حسب* بضم
 و اگر ماضی او بر وزن فعل است پس عین مضارعش نه شود مگر مضموم چون *گرم* بضم گیم
 حروف مضارعت درین همه ماعود و ما مفتوح میشود و مجهولاً مضموم چنانچه خواهی و نیست
 و اگر ماضی ثلاثی مجرد نیست غیر از دو حال خالی نیست یا چهار حرف است یا نه پس اگر چهار حرف است
 حرف مضارع در مضارع آن مضموم می شود و ما قبل آخر معروف و مجهولاً مفتوح
 چون *اکرم* بضم کیم و صرف *یصرف* و *قائل* یقائل و *دخرج* بدخرج و اگر
 چهار حرفی نیست نیز از دو حال خالی نیست مصدر بضمه وصل است پس اگر مصدر بضمه
 وصل است حرف مضارع در مضارع آن مفتوح می شود و ما قبل آخرش کسور و مجهولاً
 حروف مضارع مضموم باشند و ما قبل آخرش مفتوح چون *اجتنب* بضم جیم
 و *انظرت* بضم نون و غیر آن و اگر مصدر بضمه وصل نیست در مضارع آن حروف مضارع
 و ما قبل آخر هر دو مفتوح باشند چون *تقبل* بضم طاء و *تدخرج* بضم دال و غیر آن

اعاد مالیک
 مضارع مؤنث
 باشترین
 البواب علامت
 مضارع
 مفتوح بود

فانهم والله اعلم

م بحث اثبات فعل مضارع معروف مش

امی بذبح فعل مضارع معروف یعنی آنچه مذکور خواهد شد بحث فعل است چنان فعل که
 مضارع است چنان مضارع که مثبت است چنان مثبت که معروف است یعنی فعل میکند
 یا خواهد کرد آن یک مرد در زمانه حال یا استقبال صیغه واحد مذکر فاعل اثبات فعل مضارع
 معروف و اگر گویی که میکند یا خواهد کرد گفته و آنچه مشهور بود یعنی میکند و خواهد کرد و پراگفته

ای بسازی پس این چنین کن که هم یکی را از علامت لمی مضارع و اول شش ای و ابتدای
 ای همان ماضی هم در آر شش ای بیار هم و علامت فعل مضارع چهار حرف اند شش یعنی
 آنچه بدان فعل مضارع ساخته شود چهار حرف است یکی از ان الف و دوم از ان تا سوم از ان
 و چهارم از ان تا نون چنان این همه هم که مجموع وی شش ای این همه هم لفظاً تین شش
 که صیغه جمع مؤنث غائب ماضی است از اتیان بمعنی آمدن که مصدر است از باب ضرب نیز ضرب
 می باشد یا مجموعاً این با لفظ ثانی و صیغه متکلم مع الفیه مضارع آنست از همین مصدر و باب
 مذکور می باشد و چون این همه علامت ها را بدستی پس بدانکه هم الف و ج و د حکایت نفس متکلم
 است شش یعنی الف علامت آن فعل مضارع است که برای و ج و د حکایت نفس متکلم می باشد
 مثل فعل و و ج و د جمع و احد است مثل مردان که جمع امر و است هم و تا برای هشت کلمه است
 شش یعنی تا علامت هشت فعل است چنان هشت کلمه هم سه از ان شش ای همون
 هشت کلمه هم مرفذ که حاضر است شش یعنی سه از ان هشت کلمه خاصه برای مذکر حاضر است
 م و سه از ان شش ای از همون هشت کلمه هم مؤنث حاضر است شش ای خاصه برای
 مؤنث حاضر است م و دو از ان شش از همان هشت کلمه هم مؤنث غائب است
 شش ای خاصه برای واحد تثنیه مؤنث غائب است هم و یا برای چهار کلمه است شش ای یا
 علامت چهار فعل است چنان چهار فعل است که م سه از ان شش از همان چهارم مرفذ غائب است
 شش ای خاصه هم و یکی از ان شش ای از همون چهار کلمه هم مؤنث غائب است شش
 ای خاصه برای جمع مؤنث غائب است هم و نون برای تثنیه جمع حکایت نفس متکلم است
 شش یعنی نون علامت فعل مضارع است که برای حکایت نفس متکلم مع الفیه بود
 و یا در لفظ را بعد لفظ برای غائب است که از سهواً نسخ است و الله اعلم
 و در هفت کلمه نون اعراب ای نون که بدل اعراب است آ کابرت ابراً تمیز کتابت ابراً
 هفت کلمه این است چهار تثنیه که یکی ازین با تثنیه مذکر غائب است و دو تثنیه مؤنث غائب است
 و سوم تثنیه مذکر حاضر است و چهارم تثنیه مؤنث حاضر و دو جمع مذکر غائب حاضر
 ای دو کلمه از ان هفت کلمه که در ان با نون اعرابی در آید جمع مذکر غائب است جمع مذکر حاضر

ای لفظاً
 که منفذ بعد
 برای آوردن
 علی ای غائب
 نیست

آن چند امور اند که ترک کردن مذکور فاعل بحسب تعظیم آن پس نگهدارے اور از زبان خود
ووم ترک کردن فاعل بحسب تحقیق آن پس نگهدارے زبان خود را از آن سو م عدم علم
بفاعل چهارم قصد صد و فعل از هر فاعلیکه باشد مثل قتل بخارج پس غرض مسم
قتل و دست نه معرفت قاتل آن فافهم و اگر گوئی که در بیان مجهول موجب ضم اول
و کسر ما قبل آخرش صیغیت خواهم گفت سببیش نیست که چون معروف و مجهول بحسب
متغایر بودند ناچار شدند از تغایر لفظی میان اینها پس متغایر ساختند اورا بسوی فعل
بضم اول و کسر ثانی تا بعید شود از او زبان آن و در صورت کسر اول و ضم ثانی اگر چه این
غرض مذکور حاصل میشد لیکن لازم می آید خروج از کسر و بسوے ضم و این اثقال
است از آنچه لازم آمده است و در صورت ضم اول و کسر ثانی یعنی خروج از ضم بسو کسر
چرا که این طلب خفت است بعد ثقلت بعضی گویند که در بناے مجهول ضم اول عوض
مرفوع مخذوف است و این جزو است و اینکه عوض مرفوع مخذوف مفعول مرفوع
نه غیر آن و گرنه لازم آید نصب مفعول به بعد مجهول و این متنع است بالاتفاق فافهم
و چون فارغ شد مصنف رحمه الله علیه از ذکر و بیان اثبات شروع کرد و در ذکر بیان
نفی در فصل علله پس گفت هم فصل این همه که گفته شد مش از مثل فعل فعلوا
تا آخر و فعل فعلوا تا آخر هم بحث اثبات فعل ماضی معروف مجهول مثبت بود مش
پس اکنون هم چون خواهی مش توای متعلم هم که نفی بنا کنی مش فعل ماضی معروف
و مجهول منفی بیازے هم ماے نفی در اول او در آرش اینیکه ما یکیکه برائے نفی است
نه برائے استفهام و نه موصوله و نه موصوفه و غیر آن ما و لا نفی در اول مجهول ماضی معروف
و مجهول بیار لیکن دخول ما در اول ماضی کبیر بود و دخول لا قلیل مثل لا تصدق و لا صلے
ترک نمود مصنف رحمه الله علیه ذکر لا را و الکتفا نمودند که ما بنظر آنکه استعمال لا قلیل است
قلیل بمنزله نادر است و نادر بمنزله معدوم و شروع کرد و در ذکر کیفیت عمل و گفت
هم ماے نفی در لفظ ماضی مش خواه معروف باشد و خواه مجهول هم بیج عمل نمیکند
مش یعنی بموجه تغیر و تبدیل نمیکند بحسب بنای ماضی هم چنان هم بران طریق باشد

کار کردن و بکسر فایده کلمه مخصوصه است که دلالت کند بر معنی مستقبل به زمانه
 م فعل فعلوا فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت
 سخن بدان که این همه صیغه های بحر کات ثلثه عین درست اند مگر فرق این است
 که مفتوح بعین خود مستعمل است و موزون آن نیز و مضموم بعین و مکسور بعین
 خود مستعمل نیست بل موزونش مستعمل است فانهم و چون فارغ شد مصنف
 از بحث فعل ماضی معروف مثبت شروع کرد در بیان طریق اخذ مجهول از معروف
 در فصل علما پس گفت م فصل ^{ای مصنف} شرح مصدر است بمعنی جدا کردن از باب ضرب نیز
 و اینجا بمعنی مفعول است و خبر قید از حذف است از کلام مفعول من کلام سابق معنی
 این کلام که مذکور خواهد شد حصول است از کلام سابق م اینهمه که گفته شد پس از پیش
 فعل فعلوا تا آخر م بحث اثبات فعل ماضی معروف بود پس ای بحث فعل ماضی
 مثبت بود م چون خواهی شش توانی متعلم م که ماضی مجهول بنا کنی شش ای ماضی مجهول
 بسازد پس م فاعل را ضم کن شش اے حرفه را که اولش بود ضممه ده هم و عین
 فعل را کسره ده شش ای حرفه را که میانش بود کسره ده هم در دو حال شش یعنی در حال
 فتحه و ضممه و نه در حال کسره در نه لازم آید تحصیل حاصل هم و لام کلمه در برابر حالت خود بگذار
 شش اے حرفه را که آخر است بر حالت او که فتحه یا ضممه یا سکون است بگذار یعنی از آن
 متعوض می شود و مشوم تا مجهول گردد شش یعنی غایت اینهمه عمل مذکور گردید
 معروف مجهول است پس لفظ تا در قوله تا مجهول گردد پس غایت است فانهم و بدان
 که خلاصه طریقه اخذ مجهول در ماضی نیست که قبل از حرفش را کسره دهند اگر نباشد جمیع
 متحرکات را که قبل یا قبل آخر است ضم دهند فانهم

م اثبات فعل ماضی مجهول شش

یعنی مذکور شد فعل ماضی مجهول مثبت ای من بحث فعل ماضی مثبت ای من بحث فعل ماضی مثبت ای من
 م فعل فعلوا فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت فعلت
 شش و اگر گوئی که موجب ساختن مجهول از معروف نیست خواهی گفت که موجب

و اگر گویی که این تعریف بر لفظ اَصْرُوب صادق نیست آید بحسب عدم زیاد حرکت زود دوران
و حال آنکه صیغه است بالاتفاق خواه هم گفت که مراد از حرکات جمع حرکت نیست بل جنس است
خواه یک باشد و خواه متعدی و بحسب رعایت الف و لام جنس و همین حال سکونات است قائم
و اگر گویی که واو عاطفه که میان حرکات و سکونات است میخواهد جمعته این بار و حال آنکه
در بعضی صیغ فقط حرکت یافته است باشد بدون سکون مثل ضرب و سمع و کم و نصی
و غیر اینها خواه هم گفت که واو اینجا بمعنی اوست برای منع غلو از حرکت و سکون یعنی تعالی
شدن صیغه از حرکت و سکون یا این طور که در آن نه حرکت باشد و نه سکون ممنوع است
و جمع شدن اینها در بعضی صیغ جاویست مثل ضربت و ضربتا و غیر اینها با فاعل
م و هر یک ازین ماضی و مضارع بود و گویند است ماضی یعنی هر هر واحد ازین ماضی
و مضارع که مذکور شد بود و گویند است باعتبار فاعل یکی معروف و دوم مجهول
معروف آن را گویند که فاعلش معلوم بود و مجهول آنرا گویند که فاعلش غیر معلوم بود
و تجدید و تعریف هر یک ازینها با معنی و توضیح مستطورت و کتب مبسوطه در اینجا
همین قدر که مذکور شد کافیست م و هر یک ازین معروف و مجهول که مذکور شد بود و گویند
ش یکی اثبات و دوم نفی بدانکه اثبات مصدر است از باب افعال بمعنی ثابت کردن
و نفی مصدر است از باب ضرب اضرب بمعنی دور کردن و اینجا اثبات و نفی بمعنی مثبت
منفی نامحسوس و حمل اینها بر فعل مثبت فعل را گویند که معنی مصدر است و اثبات باشند
در فاعل او مثل ضربت شد یعنی بزورید و منفی آنرا گویند که معنی مصدر است ثابت
نباشد در فاعل او مثل ما ضربت شد یعنی زورید و برای افعال تفهیم قید یا
میگویند که مثبت عبارتست از فعل که در آن معنی کردن یافته شود و منفی آنرا گویند
که در آن معنی نکردن یافته شود فاعل م

م اثبات فعل ماضی معروف

یعنی ثابت فعل ماضی معروف مثبت ای این بحث فعل است چنان عمل که ماضی است و چنان باشد
که معروف است و چنان معروف که مثبت است و فعل متعین فاعل سکون همین است از باب فتح یعنی ماضی

و سه برای مونت حکایت نفس متکلم لیکن هم و هر یکی ازین ماضی و مضارع چهارده کلمه بیرون می آیند
 شش نه زاید ازین با نیطور که هم سه ازان شش ای از همون چهارده کلمه هم منکر غائب است
 ای سه ازان برای مذکر غائب است هم و سه ازان شش ای از همون چهارده کلمه هم مونت غائب است
 شش ای سه ازان برای مونت غائب است هم و سه ازان شش ای از همون چهارده کلمه هم منکر
 حاضر است شش یعنی سه ازان برای مذکر حاضر است هم و سه ازان شش ای از همون چهارده کلمه
 هم مونت حاضر است شش یعنی از آنها سه برای مونت حاضر است هم و سه ازان شش ای از همون
 چهارده کلمه هم حکایت نفس متکلم است در اول صیغه صیغه و حدان حکایت نفس متکلم مذکر مونت کیست
 و در دوم صیغه حکایت نفس متکلم تثنیه و جمع مذکر مونت نیز کیست شش یعنی دو ازان بر حکایت نفس متکلم است پس
 سه شش و شش و شش و دوازده و دوازده و دو چهارده پس ثابت شده که هر یک ازین
 ماضی و مضارع بر چهارده صیغه اند نه زاید و نه کم ازین و بنظر مذمت ضعیف مکرر گویند که ماضی را
 سیزده می آیند سه مشترک یعنی فَعَلْتُ فَعَلْنَا وَفَعَلْتُمْ فَعَلْتُمْ و باقی خاص و مضارع را یازده چهار
 مشترک یعنی أَفْعَلُ يَفْعَلُ وَتَفَعَّلَ وَتَفَعَّلَانِ و باقی رافعا هم دو وجه بیرون آمدن ماضی و مضارع
 بر چهارده کلمه یعنی بر چهارده صیغه اینست که در شش صیغه حکایت نفس متکلم مذکر مونت
 کیسان است بر آن اختصاص بجهت امتیاز اینها بقایم این مثل آواز و غیر آن و در دوم
 صیغه حکایت نفس متکلم تثنیه و جمع با صافه جمع بسوی مذکر مونت نیز کیسان است
 بر آن اختصاص و حصول امتیاز بمثل آواز و غیر آن پس چون چهار صیغه ازین صیغه بیرون
 شد باقی شانزده چهارده فاعل و بدل آنکه صیغه و صیغه هر دو مصدر است از باب نصر نیز یعنی
 و صیغه که در اصطلاح علماء صرف چهارده است از ترتیب حروف مع حرکات و اسکنات ای عبارت
 از آنچه حاصل شود بجهت ترتیب و ادون حروف مع حرکات و اسکنات و اگر کوئی که این ترتیب
 جامع نیست چرا که صادق نمی آید بر لفظی بجهت عدم تعدد حروف و حال آنکه صیغه است
 بالاتفاق خواهیم گفت که صدق صیغه بر لفظی مجازا یا اعتبارا ماکان و یا گویند که مراد از
 حروف جمع نیست بلکه جنس حرف است خواه یک باشد و خواه دو و خواه زاید ازان چرا که
 بدخول لام و الف جنس است و جمع که بدخول الف و لام است باشد بمعنی جنس میگردد و قائلیم

باید نوشت
 که صیغه مونت
 یعنی مذکر غائب است
 این سخن است
 و در اصطلاح
 صرفیان
 عبارت است
 از بیست و یک
 وجه سبب
 ترتیب حروف
 مع حرکات
 و اسکنات

ضمیر بارز با فرشت پیوسته است یا نه پس اگر ضمیر بارز با فرشت متصل نیست آخرش مرفوع خواهد بود مثل فعل و اگر ضمیر بارز با فرشت پیوسته است از چار حال خالی نیست با ضمیر بارز و اوست یا الف یا یا فون پس اگر ضمیر بارز و اوست آخرش نیز مضمون بود و اگر ضمیر الف است آخرش مفتوح بود و اگر ضمیر است آخرش مکسور باشد و اگر فون است آخرش ساکن بود و فاهم بقوله هم چون یفعل یفعل یفعل مثل ثانی مجرد و در ایراد سه امثله تنبیه است بر معنی که معنی هم مکسور بود و هم مفتوح و هم مضموم هم یفعل مثل مثال مستقبل رباعی است و در ایراد یک مثال تنبیه است بر این معنی که مستقبل رباعی را نیز یک بنا است مثل ماضی و این همه را موزون به گویند و قوله هم چون یفعل یسمع یگوید یبغضو مثل موزون است پس یفعل موزون یفعل است و یسمع موزون یفعل است و یگوید موزون یفعل است و یبغضو موزون یفعل و چون فاعل شد مصنف از تعریف مستقبل شروع کرد و تعریف حال پس گفت هم اما حال فعل را گویند که بزبان موجود تعلق دارد و معنی حال در اصطلاح است از فعلی که معنیش بزبان موجود تعلق دارد مثل کل یا جز هم و صیغه حال همچو صیغه استقبال است یعنی صیغه حال مانند صیغه استقبال است در تلفظ و متغایر است و معنی و بدانکه هر یک ازین ماضی و مضارع فعل است و فعل عبارت است از کار و کار را گفتن باید گفتند و فاعل گویند و فاعل از و و حال خالی نیست زن است یا مرد پس اگر زن است از او نشا گویند و اگر مرد است از او نشا گویند و اگر و است آن را نشا گویند و اگر زاید از دو است آن را جمع گویند و ایضا فاعل از سه حال خالی نیست یا ربوی یا لیس یا ذات خود پس اگر ربوی است آن را حاضر گویند و اگر لیس است آن را غائب گویند و اگر ذات خود است آن را حکایت نفس متکلم گویند پس قیاس میخواست که هر یک ازین ماضی و مضارع بر همین سه صیغه بیرون آیند سه ازان براس مذکر غائب و سه ازان براس مؤنث غائب و سه ازان براس مذکر حاضر و سه براس مؤنث حاضر و سه براس مذکر حکایت نفس متکلم

مش ای مگر بحبت عوض عارضی آخرش معنی بر فتحه نمی ماند بل معنی بر ضممه میگرد و با معنی بسکون
 و حاصل نیست که آخر ماضی را سه حالت فتحه و ضممه و سکون چرا که ماضی از دو حال خالی نیست
 یا او و ضمیر با و پیوسته است یا نه پس اگر او و ضمیر یوبی پیوسته است آخرش معنی بر ضممه خواهد
 مثل فعلوا و اگر او و ضمیر یوبی متصل نیست نیز از دو حال خالی نیست یا ضمیر از ضمیر
 تمام تمام است تا ثبات تا تا بوی متصل شده است یا نه پس اگر ضمیر از ضمیر مذکور
 متصل شده است آخرش معنی بر سکون خواهد شد مثل ضربه بن و ضربه بن و ضربه بن
 و ضمیر بنجم تا آخر و گرنه معنی بر فتحه هم چون فعل فعل فعل مثل این مثال طویل الحروف است یعنی ماضی
 تملاتی مجرد و در ایراد سه مسئله تنبیه است با معنی که عین تملاتی مجرد را سه حالت است فتحه و کسره
 و ضممه و هم فعلک مش مشال کثیر الحروف است یعنی ماضی رباعی مجرد و در ایراد یک مثال تنبیه است یعنی
 که رباعی مجرد را یک بناست و نیمه را موزون به گویند بعد ذکر میکند موزون هر یک را پس
 میگوید هم چون ضراب سیمع کوهو بعد از مش پس ضراب موزون فعل است
 یعنی زوان که در زمانه گذشته سیمع موزون فعل است یعنی شنید یک مرد در زمانه
 گذشته و کرم موزون فعل است یعنی بزرگ شد آن یک مرد در زمانه گذشته
 و بیشتر موزون فعل است یعنی برانگیخت آن یک مرد در زمانه گذشته و چون فارغ شد
 مصنف از تعریف ماضی شروع کرد در تعریف مستقبل پس گفت هم اما مستقبل فعلی
 را گویند که زمانه آینده تعلق دارد مش یعنی مستقبل و اصطلاح عبارت است از لفظ
 که معنی وی زمانه آینده تعلق دارد و چون تمسید شود از لفظ فعل تمسید شود و
 زمانه آینده نیز مثل قسم جزو در ضمن کل و حکمش نیست که هم آخر او مرفوع باشد مش
 یعنی حکم مستقل بلین است که آخرش مرفوع باشد و رافع و عامل معنوی است یعنی
 خلوا و از عوامل ناصبه و جائزه و وجه عرابش مشابه او است با اسم بحسب استعمال و عدد
 حروف و حرکات و سکنات هم مگر بعارض مش ای مگر بحبت عوض عارضی آخرش مرفوع
 نمی یابد بل گاهی مفتوح شود و گاهی مکسور و گاهی ساکن و حاصل نیست که آخر مستقبل
 را چهار حالت است ضممه و فتحه و کسره و سکون چرا که مستقبل از دو حال خالی نیست

چون خواست تصنیف کتاب در علم تصریف و تصریف در اصطلاح عبارت بود از گردانیدن
لفظ یعنی مصدری بسوی صیغه برای مختلف تا حاصل شود از و معنیهای مختلف متفاوت
پس اگر که در جمله قسام کلمه قسمی را که در آن این معنی بسیار بودند یعنی فعل و ترک و قسمی که
در آن معنی اصلا نبودند یعنی حرف و آن قسم را نیز که در آن این معنی کم بودند یعنی اسم فاعل
م و بهر چه جزین سه چیز است مثل امر و نهی و اسم فاعل و اسم مفعول غیر از هم متفرع است
هم ازین سه شیء ای بر آورده است هم ازین سه چیز باین طوری که مضارع متفرع است از ماضی
و اسم فاعل مفعول امر و نهی و غیر آن از مضارع چنانچه مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی
فانظره و چون فاعل مضارع است از تقسیم فعل بسوی قسام شروع
کرد و تصریف هر یک ازین قسام شد و بیان احکام این با گفت هم اما ماضی فعلی را گویند
که بزبان گذشته تعلق دارد ماضی در اصطلاح فعلی را گویند که معنیش تعلق دارد
بزبان گذشته باینطور که چون نمیده شود نمیده شود با وی زمانه گذشته نیز با اعتبار
تسمیه کل با اسم جزا اگر گویی که این تصریف مانع نیست چرا که صادق می آید بر لم یفعل
حال آنکه ماضی نیست بل مضارع است مجزوم بلم و جامع هم نیست چرا که صادق نمی آید بر مثل
عسی و نعم حال آنکه فعل ماضی است خواه هم گفت یعنی تصریف نیست که ماضی فعلی را گویند که بنفسه
بزبان گذشته تعلق دارد بحسب وضع و تعلق لم یفعل بزبان گذشته ظاهر است که بنفسه نیست بل
سبب لم است پس نه فعل خواهد شد در آن و عدم تعلق مثل عسی و نعم بزبان گذشته بحسب
استعمال است نه بحسب وضع پس فعل خواهد ماند در آن و حکمش این است هم که آخر او
بنی باشد بر فتحه پیش چرا که ماضی فعلی است و اصل در افعال نیست که مبنی باشد پس
اصل ماضی هم نیست که مبنی باشد و اما وجه بنای آن بر حرکت با وجود آنکه اصل در بنای
سکون است نیست که ماضی مشابه است با اسم که اصلش اعراب است و وقوع خود موقوع آن
و اما وجه بنای آن بر فتحه پس نیست که فتحه اخف از حرکت است و فعل با اعتبار معنی ثقیل پس ثقیل
را خفیف دادند تا تعادل شود هم قلت حر و قلت حر و قلت حر و قلت حر یعنی قبل باشد حرف همون
ماضی اکثری خواهد تلاقی باشد و خواه رباعی آخر او بر حال مبنی بیاید بر فتحه هم مگر بعضی

ما بعد ابد الآن بهره پس آید شد صحاب با جمع صاحب است مثل طاهر و اطهار یا جمع صحاب است
 مثل نهرو انهار و عبارت از کسانی که دریافتند صحبت نبی صلعم بر ایمان و جمعین
 تاکید است برای شمول هم بدان **كَلَّمَكَ اللَّهُ تَعَالَى فِي الْكَارِئِنِ** شیخ یعنی بدان
 که مخاطب سعادت مند کند ترا خدا تعالی در هر دو جهان که کلمه در اصطلاح عبارت است
 از لفظی که موضوع باشد برای معنی مفرد و آن بر سه قسم است اسم و فعل و حرف
 اسم آنرا گویند که موضوع باشد برای معنی مستقل که ملحوظ نشود و در ذهن آید بضمین
 شیخ دیگر نه بایک از از منته ثلثه ماضی و مستقبل و حال است و فعل آنرا گویند که موضوع باشد
 برای معنی مستقل که ملحوظ باشد بضمین شیخ دیگر بایک از از منته ثلثه مذکوره و حرف
 آنرا گویند که موضوع باشد برای معنی غیر مستقل که ملحوظ نشود و در ذهن نیاید بجز بضمین
 شیخ دیگر و فعل واحد است و افعال جمع آن و افعال بر دو قسم است متصرفه و غیر متصرفه
 افعال متصرفه آنرا گویند که از مصادر وی چهل چهل صیغه برآمده باشد چهار گونه بر
 ماضی و چهار گونه برای مضارع و غشش نامی امر و شش برای نهی و غیر متصرفه آنرا
 گویند که این چنین نبود و چون این بدست می پس هم بدان که جمله افعال متصرفه بر سه گونه است
 ماضی و مستقبل و حال شیخ یعنی تمام افعال متصرفه بر سه قسم است یکی ماضی دوم مستقبل
 سوم حال چرا که افعال جمع فعل است و فعل مشتمل است بر زمانه چنانکه بدستی در زمانه منقسم
 بسوی این قسم ثلثه پس فعل که زمانه جزوی است از اجزای معنی آن نیز منقسم خواهد
 بسوی این اقسام ثلثه و ماضی صیغه اسم فاعل است از مضع که مصدر است از باب ضرب
 یضرب بمعنی گذشتن و اصلش مضوی بود و او و یا در یک کلمه جمع شد نخستین این باسان
 بود و او را با کردند و بار او را با او غام نموند و ضممه ناقبل را بکسره بدل کردند مضی شد
 بضم میم و جایز است مضی نیز بکسره میم و مستقبل اسم فاعل است از استقبال بمعنی پیش
 کردن که مصدر است از باب استقبال و صیغه مفعول گفتن هم درست است بوجه یک
 و حال اسم جا بدست بمعنی موجود و اگر کوئی که مصنف رحمه الله علیه از چهار قسم کلمه فعل را
 ذکر کرد و اسم حرف را ذکر نکرد این هر دو را چرا ترک نمود نخواهم گفت که مصنف رحمه الله

شرح میزان العرف
 در بیان
 و در بیان
 و در بیان

و حقیقت باشد و دووم اینکه برای استغراق بود سوم اینکه برای عهد خارجی شد و الف لام جنس
 آن را گویند که از او اشاره بسوی هیت و حقیقت بودند که فاذ فرد و افراد و الف لام استغراق
 آنرا گویند که از او اشاره بسوی ماهیت و حقیقت بودند من حیث اینکه آن متحقق است در ضمن
 جمیع افراد خود و الف لام عهد خارجی آنرا گویند که از او اشاره بسوی ماهیت و حقیقت بود
 من حیث اینکه او متحقق است بضمن بعضی افراد متعین که معلوم باشند صراحتاً یا تدریجاً و
 در حال غیر نخست بسوی قوله صلعم لا اخصه ثنا و علیک ائت کما ائتت علی
 نفسیک چنانچه ظاهر و هویداست بر ذی طبع سلیم عقل مستقیم و حمد عبارتست از تعریف
 بزبان بر افعال نیک اختیاریه مع تعظیم ظاهری و باطنی با عقاد و ائمه علم است برای ذات
 واجب الوجود که بتجمع جمیع صفات کمال باشد و منزله از نقصان زوال و رب بفتح اول معنی
 پروردگار است و بکسر اول معنی جماعت مردمان و بضم اول معنی رب خالص از آنکه گوید سبب
 و آثار و غیر آن و عالمین جمع عالم است باعتبار انواع و اجناس هم و العاقبة الثابتة
 یعنی حسنات العاقبة ثابتة الثابتین آتی نیکوئیهای قیامت ثابت است برای متقیان
 پس لفظ حسنات از اینجا مصدر است و عاقبة بر وزن فاعلة مصدر است بمعنی پس آمدن
 و اینجا بمعنی اسم فاعل است بمعنی پس آئیده یعنی قیامت متقین جمع متقی است و متقی عبارت
 از کسیکه بر چیز کند از شرک و معاصی کبیره هم و الصلوة علی رسول الله محمد اله و آصل کراه
 آنچه بچین شش صلوة اسم مصدر است بمعنی طلب کردن رحمت و این جا متحمل جار معنی است
 یک رحمت که بجهت اسناد با و سبحانه دووم و عاقبت است و آن بمؤمنین سوم متفقاً بجهت است
 آن بلکه چهارم تسبیح بجهت اسناد آن بپوشش و طیب و رسول بر وزن فاعول بمعنی مفعول
 و عبارتست از انسانی که فرستاده باشد او را خدا می تعالی بسوی خلق برای تبلیغ احکام
 بشر است و آنکه با وی دینی و کتابی بهم باشد ورنه او را نبی گویند و محمد مبالغه محمود است و اینجا نام
 رسالت پناه است و آن عبارتست از هر مومن متقی و اینجا فقط عمرت معصومین آنحضرت
 صلوات الله علیه و آله و سلم مراد اند بدالالت ذکر صحاب عقب آن و میگویند که صلوات الله
 بدلیل اهل بیت که تصغیر است زیرا که تصغیر بسیار با صلوات خود میسر و پس با ابتدا با صلوات کردند

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سوله محمد وآصحابه الطيبين الطاهرين
اما بعد اين سطره چند در حل ميزان الصرفه كه بر بعضى از طلبه متعسر منيود و تكليف
بعضى از دوستان تحرير يافته هر چند كه قابل آن نيسـت كه در آن نظر كرده آيد اما متعسر
از ناظران انصاف گزين اين است كه هنگام نظر منظور ساختن نام منظور سازند
انّ الايتان يساوقه الشهورو الثميات و چون كه شرح اين متن متعدد و بود اما
بجست طوالت كه موجب ملالت است و مبتديان را غير مفيد خود قسم كه شرح قليل اللفظ
و كثير المعنى حاصل المتن تحرير نمايم بتوفيق الله تعالى و حسانه پس ميگويم كه شروع كرد و صنف
كتاب خود را بجهت بعد از زمين بسم الله اتبا تا بجهت خير الانام كل امر ذي نبال لم يبدؤ به بسبح الله
فهو ابرئ من كل امر ذي نبال لم يبدؤ بحمد الله فلهما قطع واقفكاه بكاره الملك العلاء و گفت
ص الحمد لله رب العالمين متن

مى حقيقت حمد خواه در ضمن يك حمد متحقق باشد خواه الطيبين حماد كثيره با جميع افراد
علازل مثل تا ابد هر حادثى كه باشد بان حمد كه او سبحانه تعالى براى خود فرموده ثابت است
براى خدا چنان حمد كه پروردگار جهان ست پس لاف و لام سله جمال دارد و كلى انيكه براى حنين

بهرین صنایع مکتوب مکان فضل خلافت و نون
بهرین صنایع مکتوب مکان فضل خلافت و نون

شرح بهیمنال مفید طلبا سوسند اهل علم و ذکا جامع مکتب صمیمی علم و عرفان

حامل المثنی تالیف صاحب علم مستغنی التوحید فی توحیدی دارت علی قضا و بدو

در مطبع می قسبی نو کشتی از مقبول احسان
در مطبع می قسبی نو کشتی از مقبول احسان

میزان الصرف علم عربی کی ابتدائی کتاب ہے۔
 میزان الصرف مع کلمہ تحشی مولانا ابوالحسن صاحب
 جامع تعلیلات یہ کتاب علم صرف کی بنیاد پر
 تشریح سلا لہ صرف تصنیف مولانا
 نصر اللہ خاں صاحب صرف میں نادر شرح۔
 بیان شرح میزان الصرف مصنف
 مولوی عبدالحی صاحب۔
 صرف یہ میر سید شریف کی تصنیف ہے مشہور کتاب
 شیخ وزیدہ مشہور کتاب ہے صرف میں۔
 دستور المبتدئ قواعد صرف میں
 بہت مفید کتاب ہے۔
 احیاء العلوم عربیہ - تصنیف
 امام محمد غزالی راج۔
 فصول الكبرى علم صرف میں مع رسالہ لامیہ گوتم
 رکاز الاصول شرح حامل المتن فصول الکریمی
 مراح الارواح - در علم صرف از احمد
 بن یحیی مشہور کتاب ہے۔
 شافیہ محشی علم صرف میں از ابن حاجب۔
 مجموعہ نحو میر مصنف مختلف۔
 بدیع المیزان علم مقبول میں مشہور کتاب ہے
 ہدایت النجوم مشہور نحو کی کتاب ہے۔
 رشتی شرح کما فیہ - تصنیف محمد امین
 ابن اسیر آبادی مطبوعہ مطبع خاص۔

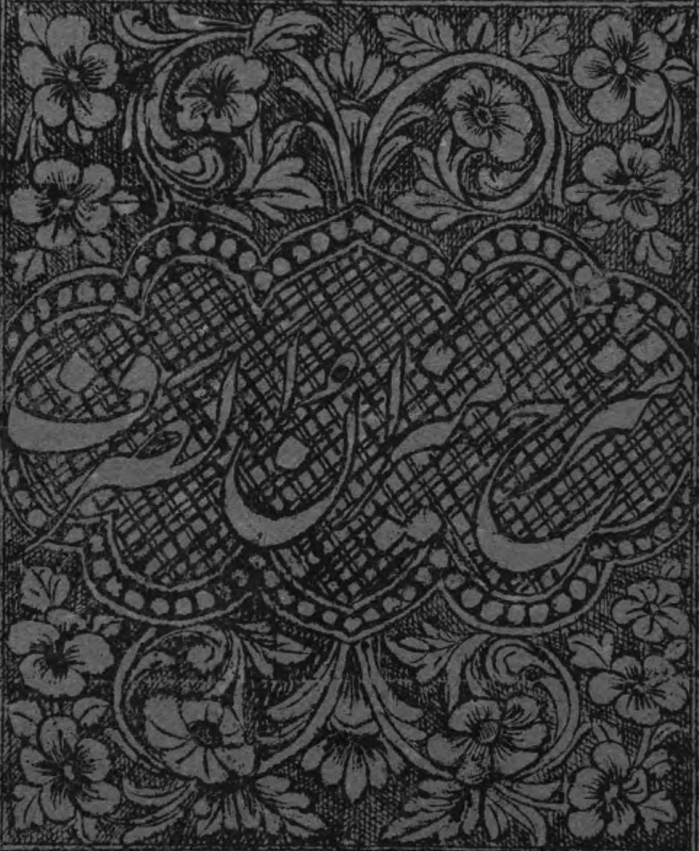
کتاب علوم عربی درسی صرف نحو و منطق معانی و ودینیات غیرہ

شرح ملا محشی علی قلم طبع جدید
 خوشخط کا غزدرہ سفید۔
 ایضاً - کاغذ خانی۔
 شرح ملا محشی قدیم۔
 شرح کما فیہ شوخوار ملا جامی
 مشہور کتاب ہے۔
 قال اقول منطق
 رسالہ ایضاحات مسہم بحث الخملط
 یہ حاشیہ قطبہ کا ہے۔
 قطبی منطق - ملا قطب الدین کی تصنیف
 مشہور کتاب ہے۔
 ایضاً - مطبوعہ جدید۔
 آداب معینہ - در علم مناظرہ تصنیف
 مولانا معین الدین صاحب۔
 چینی - فن حکمت میں عالی درجہ کی
 کتاب ہے درسی۔
 شرح اشارات حکمت میں مصنف
 ملا نصیر الدین محقق طوسی۔
 شرح مائتہ عامل - علم نحو میں
 مشہور کتاب درسی ہے۔
 مجموعہ منطق شامل بارہ کتاب تصنیف مختلف
 شمس نازمہ - مصنفہ ملا محمود جوہر ہے
 در فن حکمت مطبوعہ مطبع لدھیانہ۔

بصنایع مکرمه مکمل خلاصه از مدینه
بمکرمه مکمل مکمل مکمل مکمل مکمل

شرح بمشال مفید طلبا سوسن اهل علم و کاجامع معجنا صیحه ام العلوم عارف سوسن

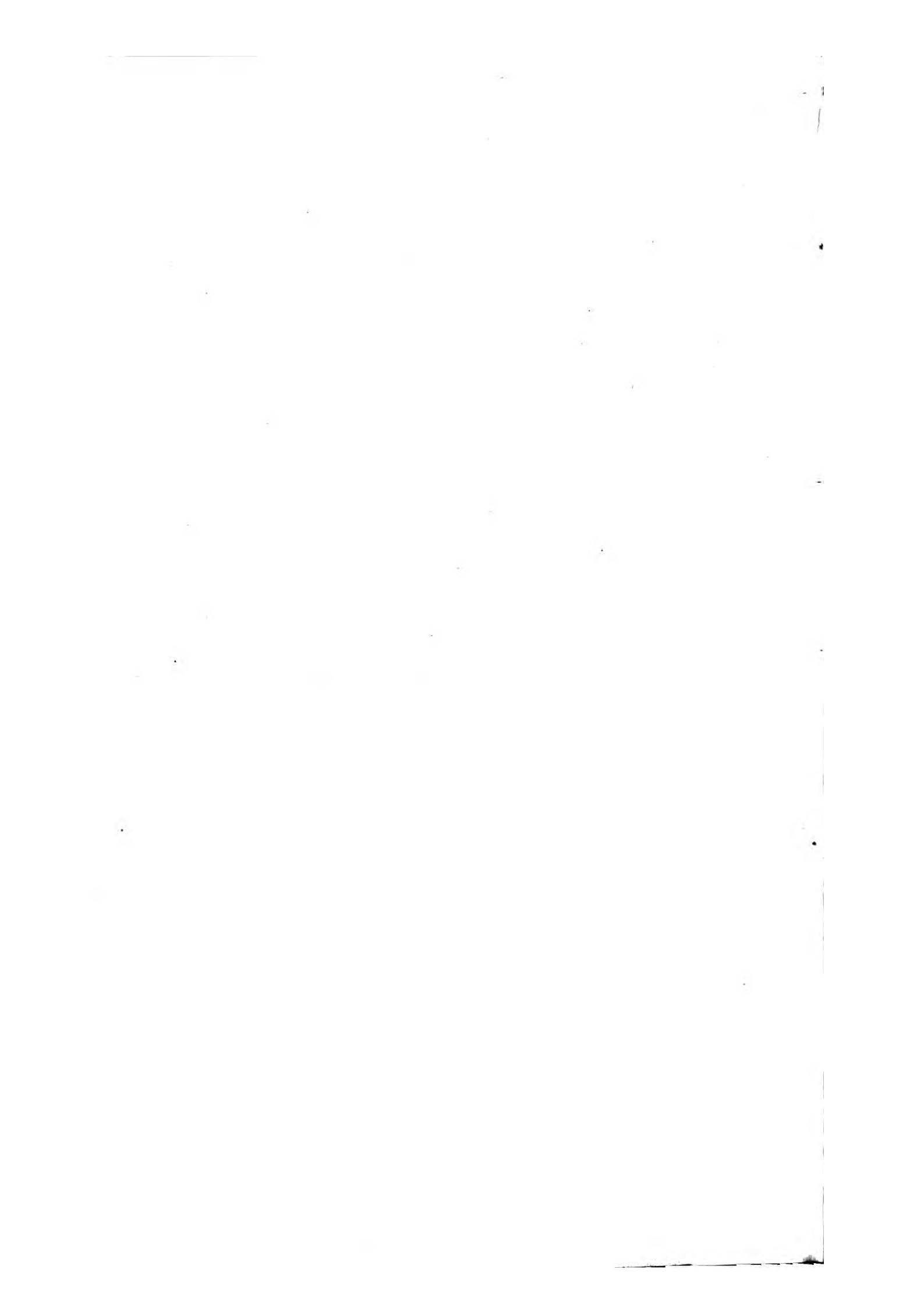

سائل المشرق تألیف از صاحب علم مستغنی التوفیق لولمی دارت علی صنادید

در مطبعه میسریه نوبختی در شهر تبریز
در مطبعه میسریه نوبختی در شهر تبریز

Sharh-i. Mīzān al-sarf.

Sarf.

~~4902 C 13~~

Indian Institute, Oxford.
The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Awwal Kishore.

49 C 40

